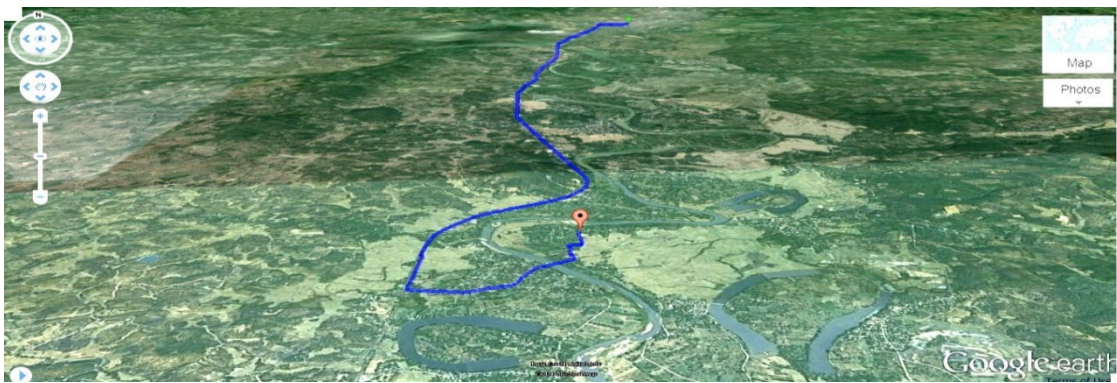

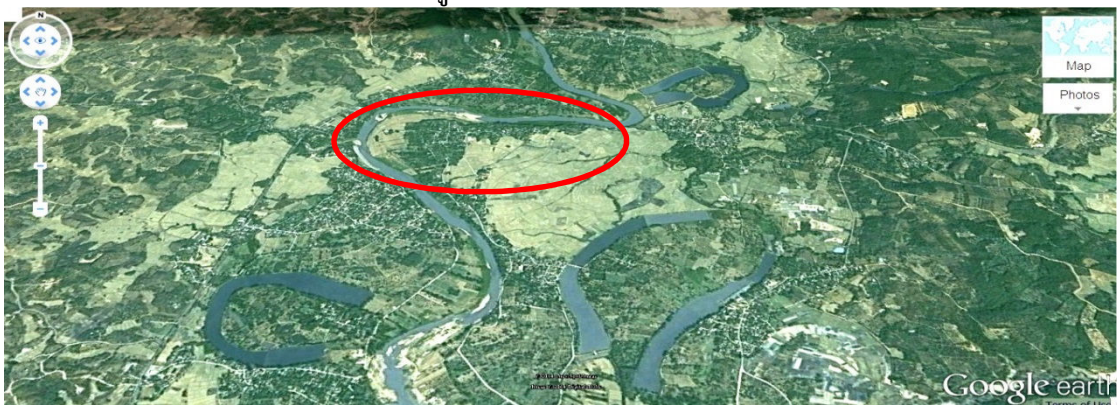

บ้านธาตุสบแวน ตั้งอยู่บนที่สันพนักธรรมชาติริมแม่น้ำแวน

ภาพที่ 4.141 ลักษณะทางกายภาพของที่ตั้งหมู่บ้านไต จ.เชียงราย จ.พะเยา จ.น่าน
ที่มา : <https://maps.google.co.th>

บ้านตีด ตั้งอยู่ห่างจากเมืองน่าน 19.1 กิโลเมตร

บ้านตีด ตั้งอยู่บนที่สันพนักธรรมชาติริมแม่น้ำน่าน

ภาพที่ 4.142 ลักษณะทางกายภาพของที่ตั้งหมู่บ้านไต จ.เชียงราย จ.พะเยา จ.น่าน ประเทศไทย (ต่อ)
ที่มา : <https://maps.google.co.th>

1) พื้นที่จังหวัดเชียงราย

บ้านศรีดอนชัย อ.เชียงของ จ.เชียงราย เป็นหมู่บ้านชาวไตลื้อ ขนาดประมาณ 70 ครัวเรือน ตั้งอยู่ที่พิกัด 20.143285,100.414782 ห่างจากด่านชายแดนเชียงของ – วัดท่าบ้านดอนชัย เป็นระยะทาง 15.3 กิโลเมตร ชาวบ้านสืบเชื้อสายมาจากไตลื้อเมืองอุเหนือ สิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน เพราะทำมาหากินขัดสนและถูกจีนรุกราน ในปี พ.ศ. 2428 ไตลื้อโดยการนำของ พญาแก้ว ได้อพยพมาอยู่ที่ดอยหลักคำ เขตแดนประเทศจีนติดต่อกับประเทศลาว ต่อมาในปี พ.ศ. 2429 จึงได้อพยพข้ามแม่น้ำโขงมาอยู่ที่บริเวณตำบลเวียง อำเภอเชียงของ และย้ายต่อมาอยู่ที่ตำบลสถาน หลังจากนั้นแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ตั้งถิ่นฐานที่บ้านห้วยเม้ง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ กลุ่มที่ 2 อพยพไปประเทศลาว กลุ่มที่ 3 อพยพไปอยู่ที่ อำเภอเวียงแก่นแล้ว ต่อมาเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2492 กำนันเสนา วงศ์ชัย ได้นำชาวไตลื้อ (ลื้อบ่อ เมืองอุเหนือ และเมืองสิงห์) 17 ครอบครัว อพยพข้ามดอยกิ่วน้อด ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เข้ามาตั้ง ถิ่นฐานที่บ้านศรีดอนชัย หมู่ที่ 13 ในปัจจุบัน

พัฒนาการความเติบโตของหมู่บ้านที่เริ่มจากหมู่ที่ 13 ในปีพ.ศ. 2524 มีการแบ่งแยกออกเป็นหมู่ที่ 7 หมู่ที่ 12 หมู่ที่ 14 และหมู่ที่ 15 ซึ่งมีอดีตผู้ใหญ่บ้าน คือ นายเทศ วงศ์ชัย เป็นผู้สนับสนุนการแบ่งแยกหมู่บ้าน¹ ชาวบ้านมีอาชีพหลักในด้านการเกษตร คือ เพาะปลูกข้าวเหนียว โดยมีฝัมนายอูร์รอบหมู่บ้านด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของถนน เดิมใช้น้ำจากระบบเหมืองฝายห้วยน้ำช้าง แต่ปัจจุบันการสร้างเหมืองและเขื่อนกั้นห้วยน้ำช้าง ทำให้ปริมาณน้ำที่ไม่พอชาวบ้านจึงใช้วิธีการสูบน้ำจากแม่น้ำอิงแทน จากการสำรวจ พบว่าที่บ้านศรีดอนชัย ยังคงมีร่องรอยรูปแบบทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไตลื้อให้เห็นในการแต่งกาย การทอผ้าไตลื้อ และตัวบุคคล

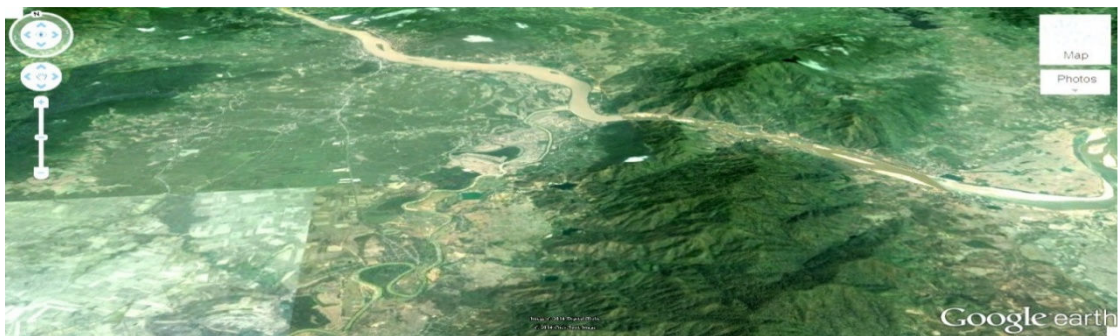

ภาพที่ 4.143 ชาวไตลื้อบ้านศรีดอนชัย

ที่มา : จากการสำรวจ

¹ สัมภาษณ์อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 13 นายเทศ วงศ์ชัย วันที่ 26 มกราคม 2557

ผังชุมชนบ้านศรีดอนชัย เป็นหมู่บ้านบนที่สันพนักธรรมชาติริมแม่น้ำอิง วางตัวในแนวทิศเหนือ – ทิศใต้ เดิมมีเพียงหมู่บ้านเดียว คือ หมู่ที่ 13 ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดท่าบ้านศรีดอนชัย และใจบ้านแห่งแรกเมื่อเริ่มตั้งถิ่นฐาน มีถนนผ่านกลางหมู่บ้าน ถนนรองตัดเป็นตาราง ผืนนาอยู่รอบหมู่บ้านเดิมใช้น้ำจากเหมืองฝายห้วยน้ำช้าง ปัจจุบันการสร้างเขื่อนกั้นห้วยน้ำช้างทำให้ปริมาณน้ำที่ไม่พอ จึงต้องสูบน้ำจากแม่น้ำอิงแทน ในปีพ.ศ. 2524 หมู่บ้านขยายตัวออกเป็นหมู่ที่ 7 หมู่ที่ 12 หมู่ที่ 14 และหมู่ที่ 15 และมีการสร้างเสาใจบ้านขึ้นใหม่ในทุกหมู่บ้าน ปัจจุบันมีการก่อสร้างถนน 4 เลนผ่านกลางหมู่บ้านไปสู่อำเภอเชียงของ

สภาพภูมิประเทศบ้านศรีดอนชัย

บ้านศรีดอนชัย

ภาพที่ 4.144 ผังชุมชนบ้านศรีดอนชัย

ที่มา : <https://maps.google.co.th>

องค์ประกอบชุมชน

บ้านศรีดอนชัย เมืองคัมภีร์ชุมชนของหมู่บ้าน ที่น่าสนใจและน่าเที่ยวชม ดังนี้

สะพานข้ามแม่น้ำอิง

แม่น้ำอิง

ถนนสายหลักหน้าหมู่บ้าน

ร้านค้า

บ้านเรือน

บ้านเรือน

ภาพที่ 4.145 บรรยากาศภายในบ้านศรีดอนชัย

ที่มา : จากการสำรวจ

คติความเชื่อของหมู่บ้าน อันได้แก่ วัดท่าบ้านศรีดอนชัย ตั้งอยู่ริมถนนหลักของหมู่บ้าน ภายในวัดมี
ศูนย์ไถลื้อ ด้านข้างวัดมีเสาใจบ้าน

วัดบ้านท่าศรีดอนชัย

ศูนย์ไถลื้อบ้านศรีดอนชัย ตั้งอยู่ในวัดบ้านท่าศรีดอนชัย

เจดีย์

เสาใจบ้าน

ภาพที่ 4.146 วัดท่าบ้านศรีดอนชัย และเสาใจบ้าน
ที่มา : จากการสำรวจ

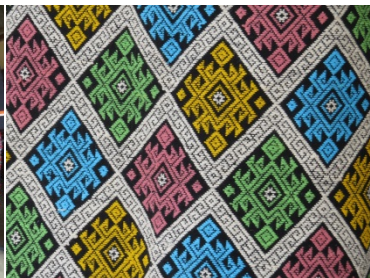
อาชีพ ชาวบ้านศรีดอนชัยส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรม ทำนา ไร่ สวน เลี้ยงปลา ค้าขาย จักสานไม้ไผ่ ทอผ้าไต้ล้อและเปิดร้านขาย เช่น กลุ่มทอผ้าไต้ล้อ กลุ่มสตรีทอผ้าศรีดอนชัย และร้านนกพรผ้าทอ

เลี้ยงปลา

จักสาน

ค้าขาย

ส่วนพิพิธภัณฑ์ของร้านนกพรผ้าทอ

ส่วนที่พัก

กลุ่มสตรีทอผ้าศรีดอนชัย

ภาพที่ 4.147 อาชีพเกษตรกรรม ทอผ้าและค้าขายที่บ้านศรีดอนชัย
ที่มา : จากการสำรวจ

2) พื้นที่จังหวัดพะเยา

บ้านธาตุสบแวน อ.เชียงของ จ.พะเยา เป็นหมู่บ้านชาวไตลื้อ ที่อำเภอเชียงคำ ขนาดประมาณ 200 หลังคาเรือน ตั้งอยู่ที่พิกัด 19.536526, 100.291861 ห่างจากอนุสาวรีย์พญามังราย ริมกว๊านพะเยา – วัดพระธาตุสบแวน ระยะทาง 72.5 กิโลเมตร บ้านธาตุสบแวนเป็นหมู่บ้านในเมืองที่มีรากทางวัฒนธรรมของชุมชนไตลื้อดั้งเดิม แม้ว่าในปัจจุบันจะมีความเปลี่ยนแปลงชุมชนไปสู่ความทันสมัย แต่ที่วัดธาตุสบแวนและชาวไตลื้อบางส่วนยังคงพยายามสืบทอดวัฒนธรรม และรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิมของไตลื้อไว้ ผ่านวิถีชีวิต ที่อยู่อาศัย ผ้าทอ อาหารการกิน ฯลฯ

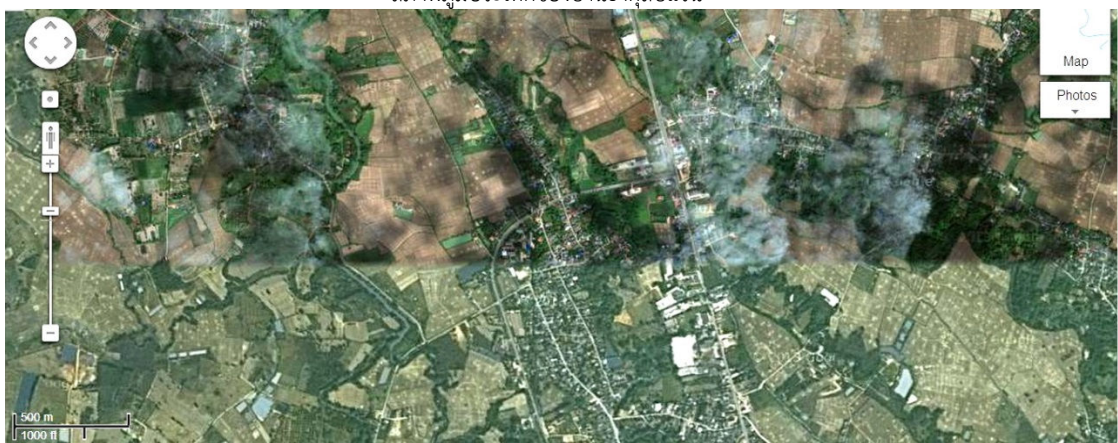
ภาพที่ 4.148 ชาวไตลื้อบ้านธาตุสบแวน

ที่มา : จากการสำรวจ

ฝั่งชุมชนบ้านธาตุสบแวน เป็นหมู่บ้านบนที่สันพหังธรรมชาติ ระหว่างน้ำแม่ลาวกับ น้ำกลางบ้าน มีวัดพระธาตุสบแวน เป็นวัดประจำหมู่บ้านและเป็นวัดสำคัญของเมืองเชียงคำ มีโรงเรียนอนุบาลอยู่ข้างวัด “กาดแลง” หรือตลาดตอนเย็นที่ปากทางหน้าหมู่บ้าน ร้านขายของที่ระลึก ประเภทผ้าทอไตลื้อ และสินค้า OTOP อื่นๆ มีการย้ายเสาเฝ้าบ้าน จากปากทางหน้าหมู่บ้านมารวมไว้ที่หน้าวัดบ้านเรือนส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงเป็นแบบสมัยใหม่ คงเหลือ “เฮือนไตลื้อ” หลังงามไม่กี่หลังที่เจ้าของรักษาไว้อย่างดีและใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาไตลื้อ

สภาพภูมิประเทศของบ้านธาตุสบแวน

บ้านธาตุสบแวน

ภาพที่ 4.149 ผังชุมชนบ้านธาตุสบแวน
ที่มา : <https://maps.google.co.th>

องค์ประกอบชุมชน

บ้านธาตุสบแวน เมืองประกอบชุมชนของหมู่บ้าน ที่น่าสนใจและน่าเที่ยวชม ดังนี้

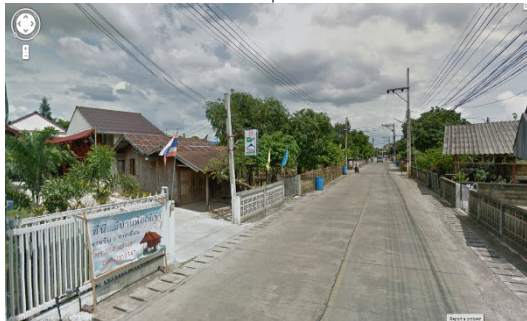
ทางแยกอำเภอเชียงคำและทางเข้าบ้านธาตุสบแวน

ตลาดชุมชน

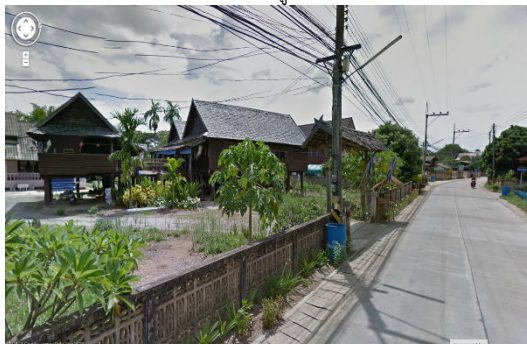
ร้านขายผ้าทอได้อ้อย

ภายในหมู่บ้าน

โรงเรียนอนุบาลเชียงคำ(วัดพระธาตุสบแวน)

ภาพที่ 4.150 บรรยากาศภายในบ้านธาตุสบแวน
ที่มา : <https://maps.google.co.th>

บรรยากาศของหมู่บ้านและเรือนไต้ลื้อ

เรือนไต้ลื้อ

เรือนไต้ลื้อ

เรือนไต้ลื้อ

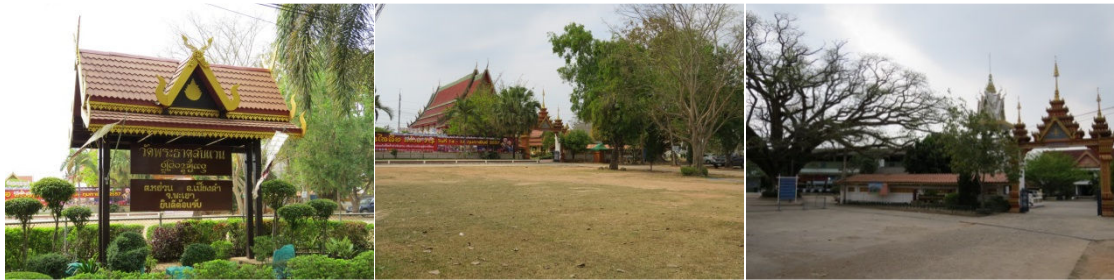
เรือนร้านค้า

เรือนยุคกลาง

เรือนยุคกลาง

ภาพที่ 4.151 บ้านและหมู่บ้านธาตุสบแวน
ที่มา : จากการสำรวจ

คติความเชื่อของหมู่บ้าน อันได้แก่ วัดพระธาตุสบแวน สร้างราวปีพ.ศ. 2399 เจ้าผู้ครองนครน่าน ได้กวาดต้อนชาวไตลื้อ สิบสองปันนาไปไว้ที่อำเภอเชียงม่วน ในจำนวนนั้นมีพญาคำและพญานะ เจ้าเมืองสิบสองปันนารวมอยู่ด้วย พญาทั้งสองได้อพยพผู้คนมาอยู่ที่อำเภอเชียงคำ โดยจัดตั้งหมู่บ้าน และร่วมกันบูรณะเจดีย์ร้างและสร้างวัดขึ้นใหม่ ให้ชื่อว่า “วัดพระธาตุสบแวน”

ช่วงหน้าวัด

วิหารหลวง

โบสถ์และวิหาร

พระธาตุสบแวน

พระธาตุสบแวน

เสาใจบ้าน (ใหม่)

ภาพที่ 4.152 วัดพระธาตุสบแวนและเสาใจบ้าน
ที่มา : จากการสำรวจ

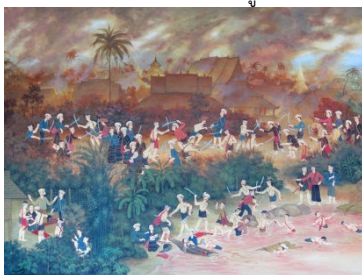
ภาพจิตรกรรม ในวัดพระธาตุสบแวน แสดงการอพยพย้ายถิ่นของชาวไตลื้อจากเมืองเชียงรุ่ง มาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่บ้านธาตุสบแวน

ภาพจิตรกรรมประวัติหมู่บ้าน

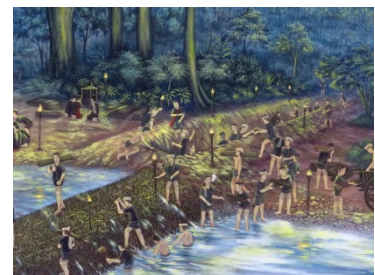
บ้านเดิมที่สิบสองปันนา

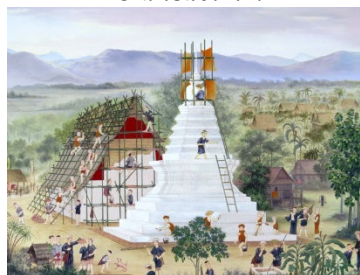
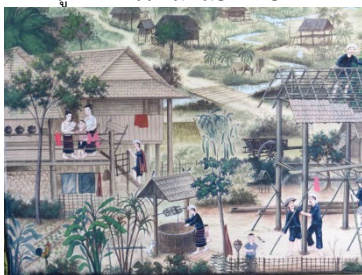
ถูก “เทศรัว” มาเมืองพะเยา

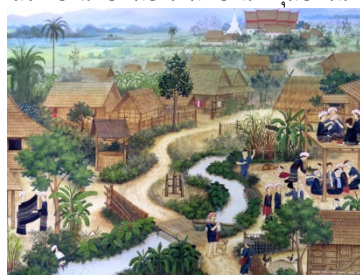
ตั้งบ้านเรือนชั่วคราว

แบ่งเหมืองฝาย

สร้างบ้านแบ่งเมืองใหม่ที่บ้านธาตุสบแวน

บ้านธาตุสบแวน หมู่บ้านไตลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

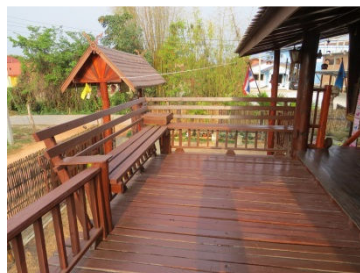

ภาพที่ 4.153 จิตรกรรมการอพยพย้ายถิ่นฐานไตลื้อบ้านธาตุสบแวน และส่วนจัดแสดง ที่มา : จากการสำรวจ

บ้านธาตุสบแวน เป็นหมู่บ้านที่มีทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว เนื่องจากมีวัฒนธรรมไตลื้อที่เข้มแข็ง จึงมีการพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น รีสอร์ท โฮมสเตย์ ร้านขายผ้าทอไตลื้อ ฯลฯ

เฮือนไตลื้อจำลอง ในวัดพระธาตุสบแวน

เฮือนไตลื้อ โฮมสเตย์ลู่พล (สร้างใหม่ตามคติเดิม)

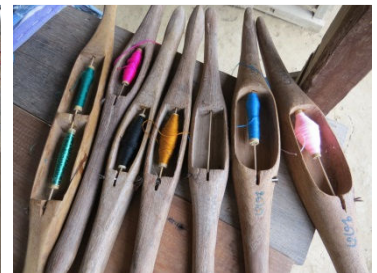
รีสอร์ทในบ้านธาตุสบแวน

ภาพที่ 4.154 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการท่องเที่ยวบ้านธาตุสบแวน
ที่มา : จากการสำรวจ

อาชีพ ชาวบ้านธาตุสบแวนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หัตถกรรมทอผ้าไทลื้อ ที่กาดแลง (ตลาดตอนเย็น) หน้าหมู่บ้าน สะท้อนวิถีชีวิตผู้คน การกินอยู่ที่น่าสนใจ

ปลูกผัก

ทอผ้าที่ได้ถุนเรือน

กาดแลงหน้าหมู่บ้าน(ตลาดตอนเย็น)

อาหารพื้นบ้าน

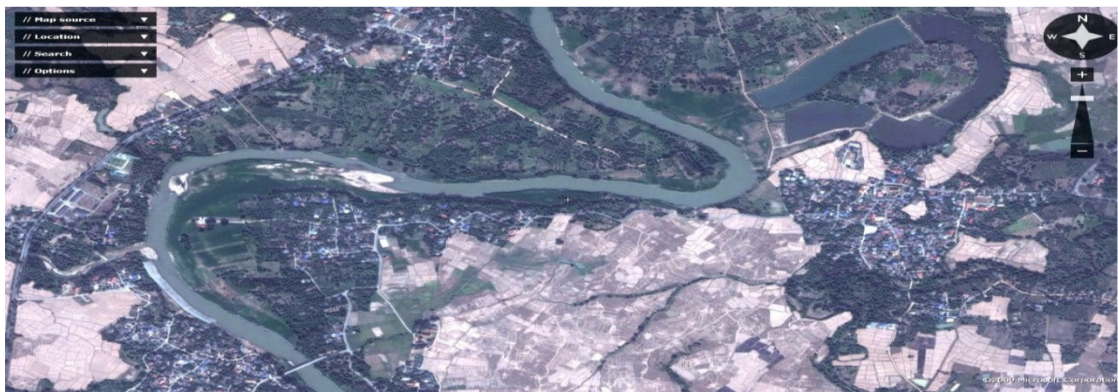
ภาพที่ 4.155 อาชีพและวิถีการกินอยู่ของชาวไทลื้อบ้านธาตุสบแวน
ที่มา : จากการสำรวจ

3) พื้นที่จังหวัดน่าน

บ้านตีด ตำบลตาลชุม อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน เป็นหมู่บ้านชาวไตลื้อ ไตพวนและไตยวน อาศัยอยู่ร่วมกัน ขนาดประมาณ 50 หลังคาเรือน ตั้งอยู่ที่พิกัด 18.645249,100.751002 บนถนนยันตรกิจโกศลห่างจากปากทางแยกเข้าอำเภอเวียงสา 9.7 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากสี่แยกกลางเมือง (หน้าวัดภูมินทร์) อำเภอเมือง จังหวัดน่าน 19.1 กิโลเมตร

เดิมบ้านตีดอยู่ในเขตการปกครองของบ้านตาลชุม หมู่ที่ 1 พอมีประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงได้แยกออกเป็น 3 หมู่บ้าน คือ บ้านตาลชุม หมู่ที่ 1 บ้านตีด หมู่ที่ 2 และ บ้านตาลชุม หมู่ที่ 7 คำว่า “ตีด” หมายความว่า อุดมสมบูรณ์ เป็นที่ชุ่มเย็น มีพื้นที่ราบลุ่มสำหรับทำนาและปลูกสวนเมือง (ใบชาพื้นเมือง) เล่ากันสืบมาว่า บ้านตีดสร้างขึ้นมาประมาณ 275 ปี สมัยอยุธยาตอนปลาย ผู้นำการอพยพ คือ ลูกหลานเจ้าหลวงเชียงของ (อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย) ก่อนจะย้ายมาอยู่ที่บ้านตาลชุม เคยอยู่ที่บ้านพันตัน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่านมาก่อน แต่เห็นว่าในเขตกำแพงเมืองน่านมีผู้คนอาศัยอยู่มาก จึงสำรวจหาพื้นที่ใหม่บริเวณฝั่งทิศตะวันออกของแม่น้ำน่าน (บ้านตาลชุมในปัจจุบัน) พบทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมจึงตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านขึ้น ช่วยกันสร้างฝายห้วยน้ำฮ่ำ ปรับที่ทำนา เรียกชื่อหมู่บ้านตามลักษณะที่มีต้นตาลขึ้นอยู่จำนวนมากว่า “บ้านตาลชุม” ต่อมาเมื่อมีคนจากเมืองเชียงฮอน เมืองเชียงลม แขวงไชยบุรี เขตล้านช้าง อพยพมาอยู่เพิ่มขึ้น และได้เกิดภัยแล้งน้ำไม่พอใช้ชาวบ้านบางส่วนจึงอพยพไปอยู่ที่บ้านसान บ้านม่วง บ้านยาย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ต่อมากำนันขุนเกษตร แจ้งความเดือดร้อนต่อเจ้าราชวงศ์ เจ้าผู้ครองนครน่าน จึงได้ดำริให้สร้างฝายกั้นน้ำฮ้างเพื่อกักเก็บน้ำ ต่อมาราว พ.ศ. 2430 มีประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงได้ขยายหมู่บ้านไปตั้งอยู่ตามสวนเมือง และแยกออกเป็น 3 หมู่บ้าน คือ บ้านตาลชุมน้อย หรือ บ้านตีด หมู่ที่ 2 และเรียก บ้านตาลชุม(เดิม)ว่า บ้านตาลชุมใหญ่ หมู่ที่ 1 และบ้านตาลชุม หมู่ที่ 7

ผังชุมชนบ้านตีด เป็นบ้านบนที่สันพนังธรรมชาติ เกาะด้วยอาริมแม่น้ำน่าน เป็นหมู่บ้านใหม่ที่ขยายตัวออกมาจากบ้านตาลชุมและบ้านป่าสัก ไม่มีวัดประจำหมู่บ้าน แต่ไปใช้วัดจากหมู่บ้านเดิมได้แก่ วัดตาลชุม และวัดป่าสัก ใช้โรงเรียนร่วมกับบ้านตาลชุม ได้แก่ โรงเรียนตาลชุมศึกษาลัย และโรงเรียนตาลชุมพิทยาคม มีองค์การบริหารส่วนตำบลตาลชุม ชาวบ้านมีอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ ทำอาชีพเสริมประเภทรับจ้างทั่วไป (แม่น้ำน่านเดิมมีความคดเคี้ยว จึงมีการขุดลัดให้แม่น้ำไหลสะดวกขึ้น และปล่อยให้คั่งน้ำเดิมเป็นที่เก็บน้ำ พบวิธีการเดียวกันนี้ในหลายคั่งน้ำของแม่น้ำน่าน)

สภาพภูมิประเทศของบ้านตีด

ภาพที่ 4.156 ผังชุมชนบ้านตีด
ที่มา : <https://maps.google.co.th>

องค์ประกอบชุมชน

บ้านตีด มีองค์ประกอบชุมชนของหมู่บ้าน ที่น่าสนใจและน่าเที่ยวชม ดังนี้

ปากทางเข้าหมู่บ้าน จากถนนยันตรกิจโกศล ข้ามแม่น้ำน่าน เลี้ยวซ้าย

ที่ทำการหมู่บ้าน

ร้านค้าในหมู่บ้าน

ภาพที่ 4.157 บรรยากาศภายในบ้านตีด

ที่มา : จากการสำรวจ

ภายในหมู่บ้าน ยังคงเหลือบ้านไม้แบบเก่าไม่กี่หลัง ส่วนใหญ่บ้านไม้ในยุคกลาง และบ้านสมัยใหม่

ภาพที่ 4.158 บ้านเรือนที่บ้านตีด
ที่มา : จากการสำรวจ

คติความเชื่อ ด้วยบ้านตึ๊ดเป็นหมู่บ้านที่ขยายตัวออกมาจากหมู่บ้านเดิม จึงยังไม่มีวัดประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านกลับไปใช้วัดเดิม ได้แก่ วัดตาลชุม และวัดป่าสัก แต่มีป่าช้า และมี “อาฮัก” หรือ อารักษ์ที่ คุ่มครองหมู่บ้านให้อยู่ดีมีสุข ที่ได้ต้นมะขามใหญ่กลางทุ่งนาของหมู่บ้าน

วิหารวัดตาลชุม

โบสถ์วัดตาลชุม

หอไตรวัดตาลชุม

หอเสี้ยววัด

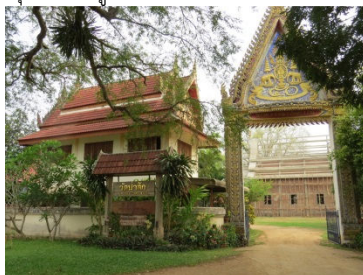
ซุงไม้ตะเคียนใกล้วัดตาลชุม

“อาฮัก” หรืออารักษ์คุ้มครองหมู่บ้าน

ป่าช้าบ้านตึ๊ด

วัดป่าสัก

ภาพที่ 4.160 องค์ประกอบที่เป็นคติความเชื่อบ้านตึ๊ด
ที่มา : จากการสำรวจ

อาชีพ เกษตรกรรม บ้านดีดเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์ริมแม่น้ำน่าน เป็นทั้ง บ้านนา บ้านสวน และบ้านไร่ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ภาพที่ 4.161 อาชีพเกษตรกรรม ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่บ้านดีด
ที่มา : จากการสำรวจ

ประวัติศาสตร์ชุมชนพื้นที่ศึกษาวิจัย

จากการศึกษาและลงสำรวจ สัมภาษณ์เก็บข้อมูลของชุมชนซึ่งได้คัดเลือกให้เป็นพื้นที่ศึกษาวิจัยทางสถาปัตยกรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยว นั้น มีความจำเป็นที่ต้องดำเนินการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ของสถานที่ เพื่อประกอบให้เกิดเป็นความรู้ความเข้าใจในที่มาของหมู่บ้าน ซึ่งในพื้นที่ศึกษาวิจัยซึ่งอยู่ต่างประเทศใช้การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และประชาชนชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง และในพื้นที่ประเทศไทยใช้การศึกษาโดยอาศัยเป็นการสัมภาษณ์และการคัดลอกจากการจดบันทึกของแหล่งข้อมูลทางวิชาการในที่ต่างๆ ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

1) ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านธาตุสบแวน ตำบลห้วยวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

บ้านธาตุสบแวนเป็นชุมชนไตลื้อ ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากไตลื้อสิบสองปันนา จากการศึกษาค้นคว้าไว้ว่า ในปี พ.ศ. 2331 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 ได้มีรับสั่งให้เจ้าอัครวรปัญญา เจ้าผู้ครองนครน่าน ไปตีเมืองเชียงตุง และกวาดต้อนชาวไตใหญ่จากรัฐน่าน ประเทศพม่า กับชาวไตลื้อจากแคว้นสิบสองปันนาประเทศจีน อันประกอบด้วย เมืองพง เมืองมาง เมืองห้วยน ฯลฯ อันแต่ละเมือง ก็มีเจ้าผู้ครองนครปกครองอยู่ บรรดาผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมา ให้ไปอยู่ที่เมืองเชียงม่วน (อ.เชียงม่วน จ.พะเยา) โดยมีเจ้าผู้ครองนครที่ทรงพระนามว่า พญาคา และพญา ธารรวมอยู่ด้วย และมีความเห็นว่า อันเมืองเชียงม่วนนี้ จะทำอาชีพใดหรือการเกษตร ก็ไม่ค่อยที่จะได้ผลดีนัก จึงขออนุญาตเจ้าเมืองน่าน อพยพผู้คนไปอยู่เมืองเชียงคำ (อ.เชียงคำ จ.พะเยา ในปัจจุบัน) และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านมาง" โดยได้เอาชื่อเมืองมางที่เคยอยู่ในอดีตมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน พญาทั้งสอง ได้นำพวกชาวไตลื้อมาตั้งถิ่นฐานหรือที่อยู่อาศัย พร้อมกับประกอบอาชีพตามที่ถนัด และได้พากันสร้างวัดขึ้นมาวัดหนึ่ง โดยตั้งชื่อวัดว่า "วัดมาง" ครั้นถึง พ.ศ. 2413 พระเจ้าสุริยพงษ์ ผลิตเดชฯ ได้สืบราชสมบัติแห่งนครน่าน ได้มีเจ้าเมืองสิบสองปันนาชื่อ "พญาโพธิราช" พาชาวไตลื้ออพยพหนีภัยสงครามเข้ามาอยู่ในเมืองเทิง ซึ่งบรรดาชาวไตลื้อต่างเรียกเจ้าเมืององค์นี้ว่า "พญานายฮ้อย"

ในปี พ.ศ. 2416 พระเจ้าสุริยพงษ์ ผลิตเดชฯ ทรงวิตกว่าชาวไตลื้อเหล่านี้ อาจพากันอพยพกลับไปอยู่ที่เดิมอีก จึงได้อพยพไปอยู่ที่อำเภอเชียงม่วน จ.น่าน แต่พื้นที่ของเมืองเชียงม่วนไม่อุดมสมบูรณ์ ชาวไตลื้อจึงเข้าไปขออนุญาตย้ายที่อยู่อาศัยใหม่จากเจ้าเมืองน่าน พระองค์ได้โปรดให้หัวหน้าเผ่าไตลื้อออกไปสำรวจหาสถานที่ตามแหล่งต่างๆ ในที่สุดก็ไปพบที่ราบกว้างใหญ่ พื้นดินอุดมสมบูรณ์ และมีแม่น้ำห้วยน แม่น้ำลาวไหลผ่าน เหมาะสมที่จะเป็นที่อยู่อาศัยสืบไป จึงกลับไปถวายรายงานและได้รับอนุญาต จึงพากันอพยพเข้ามาอยู่ในสถานที่แห่งใหม่ คือท้องที่อำเภอเชียงคำในปัจจุบัน

ต่อมาปี พ.ศ. 2447 ชาวไตลื้อได้พากันตั้งหมู่บ้าน ขึ้นอีกแห่งชื่อ "บ้านธาตุสบแวน" พร้อมกับได้พากันแยกหมู่บ้านออกไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตเมืองเชียงคำอีกเป็นจำนวนหลายหมู่บ้าน เช่น บ้าน

ทุ่งมอก บ้านเชียงบาน บ้านหล้า บ้านหนองลือ บ้านแพด บ้านหนองเลา บ้านธาตุ ฯลฯ ชาวไตลื้อได้พากันตั้งหมู่บ้านเป็นหลักแหล่งมาจนทุกวันนี้²

2) ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านต๊ิด ตำบลตาลชุม อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ชุมชนบ้านต๊ิด เป็นชุมชนชนเก่าแก่ คำว่า “ต๊ิด” มีความหมายว่า อุดมสมบูรณ์ เป็นที่ราบลุ่ม เป็นพื้นที่ปลูกสวนเมี่ยง ตามคำบอกเล่า เล่าว่า บ้านต๊ิดสร้างขึ้นประมาณ 275 ปี ราวสมัยอยุธยาตอนปลาย ผู้นำที่อพยพมาเป็นพวกแรก คือ ลูกหลานเจ้าหลวงเชียงของ (อำเภอเชียงของ) จังหวัดเชียงราย ก่อนที่จะย้ายมาอยู่ที่บ้านตาลชุม ลูกหลานเจ้าหลวงเชียงของได้พักอาศัยอยู่ที่บ้านพันตัน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน และผู้นำบางคนได้พำนักอยู่ที่คุ้มเจ้าผู้ครองนครน่าน เห็นว่าที่ตั้งบ้านเรือนในเขตกำแพงเมือง มีผู้คนอาศัยอยู่มากขึ้น จึงคิดว่าควรมีพื้นที่ให้ลูกหลานได้มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง จึงได้สำรวจพื้นที่และพบว่าสถานที่บ้านตาลชุมนี้มีทำเลที่เหมาะสม มีต้นตาลขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก อยู่ปากทางทิศตะวันออก จึงตกลงสร้างหมู่บ้าน สร้างฝายห้วยน้ำฮ้า ปรับที่ทำนาปลูกข้าว โดยนำข้าทาสบริวารมาอยู่ด้วย และเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านตาลชุม” แต่ก่อนที่จะมีการสร้างบ้านตาลชุมเดิมมีชาวบ้านอาศัยอยู่ก่อน ประมาณ 3 หลังคา อยู่ทางทิศเหนือ ต่อมาเมื่อมีประชาชนจากเมืองเชียงฮ่อน เชียงลุ่ม แควงไชยบุรี เขตล้านช้าง มาอยู่เพิ่มมากขึ้น และได้เกิดภัยแล้งน้ำไม่พอใช้ ชาวบ้านบางคนจึงได้อพยพไปอยู่ที่บ้านसान บ้านม่วง บ้านยาย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ต่อมากำนันขุนเกษตรแจ้งความเดือดร้อนต่อเจ้าราชวงศ์ เจ้าผู้ครองนครน่าน จึงได้ดำริให้สร้างฝายกั้นน้ำอ่างเพื่อกักเก็บน้ำ ต่อมา ราว พ.ศ. 2430 มีประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงได้ขยายหมู่บ้านไปตั้งอยู่ตามสวนเมี่ยง และได้แยกหมู่บ้านออกเป็น 3 หมู่บ้าน คือ บ้านตาลชุมน้อย หรือ บ้านต๊ิด หมู่ 2 และเรียกบ้านตาลชุมว่า บ้านตาลชุมใหญ่ หมู่ 1 และ บ้านตาลชุม หมู่ 7³

3) ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านศรีดอนชัย ตำบลเชียงของ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

ไตลื้อบ้านศรีดอนชัย "บ้านศรีดอนชัย" เดิมตั้งอยู่ที่เมืองอุเหนือแคว้นสิบสองปันนามณฑลยูนนาน ประเทศจีนตอนใต้ ในเวลาต่อมาการทำมาหากินขัดสนและถูกจีนรุกราน ในปี พ.ศ. 2428 ชาวไตลื้อที่นั่นจำนวน 994 คน โดยการนำของพญาแก้ว จึงได้อพยพมาที่ดอยหลักคำเขตแดนจีนติดต่อกับประเทศลาว ราว 1 ปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2429 ได้อพยพข้ามแม่น้ำโขงมาอยู่ที่ริมแม่น้ำโขงระหว่างน้ำคูก(ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ) ต่อมาได้ย้ายมาอยู่ที่ ต.สถาน หลังจากนั้นชาวไตลื้อได้แบ่งเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกตั้งบ้านเรือนที่ บ้านห้วยเม็ง ตำบลเวียง อ.เชียงของ กลุ่มที่สองย้ายไปลาว

²ประวัติศาสตร์ไตลื้อเชียงคำ <http://www.kasetsoomboon.org/th/joomla-license/2009-05-24-10-30-14/2009-06-06-21-32-16/644-2011-06-07-09-00-18.html> (ออนไลน์) วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557

³ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน, ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม, <http://m-culture.in.th/album/view/180795/> (ออนไลน์) วันที่ 28 มกราคม 2556

ส่วนกลุ่มที่สามย้ายไปอยู่ที่ อ.เวียงแก่น และย้ายจากเวียงแก่นเมื่อปี 2496 มาอยู่ที่ตำบลศรีดอนชัยในปัจจุบัน⁴

บ้านศรีดอนชัย ในอดีต เป็นหมู่บ้านตั้งอยู่ริมทางดิน ซึ่งสามารถเดินทางไปยังเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย เริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอดีตบริเวณที่ตั้งของบ้านศรีดอนชัย หมู่ 13 ประมาณปี พ.ศ. 2492 โดยมีแกนนำในการเข้ามาตั้งหมู่บ้านคือ กำนันเสนา วงศ์ชัย โดยนำชาวบ้านจำนวน 17 ครอบครัว ซึ่งเป็นชาวไตลื้อ อพยพข้ามดอยกิ่วน้อต ในเขตพื้นที่ ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เข้ามาตั้งถิ่นฐาน โดยชาวไตลื้อทั้ง 17 ครอบครัวได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานนั้นเป็นชาวไตลื้อ เรียกว่า ลื้อบ่อ เมืองอุเหนือ และเมืองสิงห์ ซึ่งมีพื้นที่ตั้งอยู่บริเวณชายแดนของประเทศจีนและลาว ซึ่งต่อมามีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานอีกครั้งในบริเวณตำบลม่วงยาย เขตอำเภอเวียงแก่น

บ้านศรีดอนชัยหมู่ 13 ตำบลเชียงของ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย มีพัฒนาการความเติบโตของหมู่บ้าน โดยในอดีตเริ่มจากหมู่ที่ 13 ต่อมาในปี 2524 มีการแบ่งแยกหมู่บ้านออกเป็น หมู่ 7 หมู่ 12 หมู่ 14 และหมู่ 15 ซึ่งมีอดีตผู้ใหญ่บ้านคือนายเทศ วงศ์ชัย เป็นผู้สนับสนุนผลักดันการแบ่งแยกหมู่บ้าน⁵

ในอดีตการตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกของหมู่บ้านศรีดอนชัย รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพักอาศัยมีทั้งเรือนไม้จริง และไม้ฟาก แต่โครงสร้าง เช่น เสา คานของเรือนยังคงเป็นไม้จริง ซึ่งวัสดุในการสร้างบ้านของหมู่บ้านศรีดอนชัย ใช้วัสดุเป็นไม้สัก ซึ่งตัดจากป่า ชื่อว่า “ป่าสมร” เป็นป่าไม้สักทอง ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่รอบหมู่บ้านในขณะนั้นซึ่งแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าในขณะนั้น การตัดไม้ในอดีตนั้นมีนายทุนจากลำปางมาเป็นผู้ได้รับสัมปทานและชักลากไม้ คือพ่อเลี้ยงพงษ์สวัสดิ์ จากลำปางเป็นผู้รับสัมปทานและทำการสร้างถนนหรือเส้นทางลากไม้ ในอดีตซึ่งเส้นทางที่ใช้ลากไม้ในอดีตจนถึงปัจจุบันได้มีพัฒนาการกลายเป็นเส้นทางสัญจรหลัก คือเส้นทางสายเวียงแก่น-เชียงราย ในปัจจุบัน

ในด้านอาชีพ ชาวศรีดอนชัยมีอาชีพหลักในการเกษตร คือเพาะปลูกข้าวเหนียว ซึ่งมีพื้นที่ปลูกข้าวโดยรอบหมู่บ้านอยู่ทางทิศตะวันออกและตะวันตกของถนนในปัจจุบัน ประมาณ 7,000 ไร่ โดยอาศัยน้ำและระบบการชลประทานจากห้วยน้ำช้าง ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา จนมาถึงปัจจุบันมีการสร้างเหมืองและเขื่อนกั้นลำน้ำห้วยน้ำช้างจึงก่อให้เกิดปริมาณน้ำที่ไม่พอต่อการทำการเกษตรและเพาะปลูกข้าว ในปัจจุบันชาวบ้านจึงหันมาใช้เทคโนโลยีในการทำนาด้วยวิธีการสูบน้ำจากแม่น้ำอิงเพื่อทำการเกษตรแทน

จากการสำรวจพบว่าในปัจจุบันรูปแบบทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในพื้นที่ดังกล่าวยังคงหลงเหลือร่องรอยของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นด้วย เครื่องแต่งกาย อาชีพการทอผ้าไตลื้อ และตัวบุคคลซึ่งยืนยันความเป็นชาติพันธุ์ไตลื้อในพื้นที่หมู่บ้านได้

⁴ <http://www.hotsia.com/chiangrai/thailer-sridonchai/index.shtml> (ออนไลน์) วันที่ 25 มกราคม 2557

⁵ สัมภาษณ์อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 13 นายเทศ วงศ์ชัย วันที่ 26 มกราคม 2557

4.5.2 รูปแบบสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไตในไทย

ในเขตจังหวัดเชียงราย พะเยา และน่าน ซึ่งมีชายแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้าน เป็นเขตที่มีการอพยพย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆจากดินแดนตอนเหนือมาตั้งชุมชนบ้านเรือนอยู่ รวมทั้งกลุ่มไต ซึ่งเป็นขอบเขตของการศึกษาในครั้งนี้ ผลจากการสำรวจเบื้องต้นในการศึกษาวิจัยนี้ ได้เลือกเอือนไตในชุมชนต่างๆใน 3 จังหวัด เพื่อศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมแบบประเพณี ได้ผลการศึกษาและรูปแบบแผนผัง ดังนี้

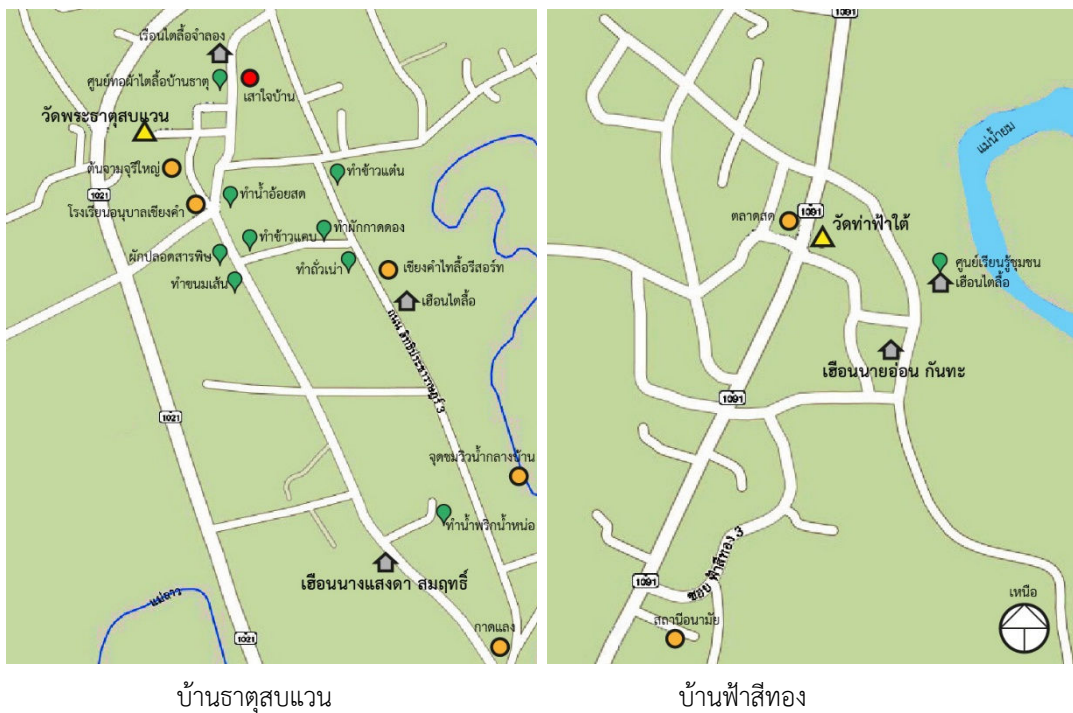
ภาพที่ 4.162 ตำแหน่งของชุมชนไตในไทยที่ได้ศึกษาเก็บข้อมูล

ที่มาแผนที่ฐาน : map.google.co.th

เฮือนไต้ลื้อ พะเยา

การพิจารณาคัดเลือกเฮือนไต้เพื่อทำการศึกษารูปแบบเอกลักษณ์ และการพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมนั้น จำเป็นต้องพิจารณาควบคู่ไปกับชุมชน วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม และผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ตลอดจนสิ่งแวดล้อมหรือศักยภาพด้านอื่นๆ เพื่อให้สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ โครงการวิจัยได้คัดเลือก 2 ชุมชนในจังหวัดพะเยา ได้แก่ ชุมชนบ้านธาตุสบแวน ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ และชุมชนบ้านฟ้าสีทอง ตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา

ชุมชนบ้านธาตุสบแวน อำเภอเชียงคำ มีเฮือนไต้ลื้อแบบประเพณีดั้งเดิมเหลืออยู่เพียง 2-3 หลัง กับเฮือนไต้ลื้อสร้างใหม่อีก 2 หลัง หลังแรกชุมชนสร้างขึ้นใหม่ในบริเวณวัดพระธาตุสบแวนเพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและอีกหลังที่ลุงอำพลสร้างขึ้นให้บริการที่พักแรมของนักท่องเที่ยว ในส่วนของเรือนดั้งเดิมนี้อุปกรณ์ด้วยรูปแบบใกล้เคียงกัน และเป็นรูปแบบเดียวกับเฮือนไต้ลื้อที่บ้านฟ้าสีทอง อำเภอเชียงม่วน ซึ่งเหลืออยู่เพียงหลังเดียว

ภาพที่ 4.163 ที่ตั้งเฮือนไต้ลื้อนางแสงดา บ้านธาตุสบแวน และนายอ่อน บ้านฟ้าสีทอง

ที่มาแผนที่ฐาน : map.google.co.th

พิกัดทางภูมิศาสตร์ เฮือนนางแสงดา 19.53189, 100.29437
 เฮือนนายอ่อน 19.000379, 100.28155

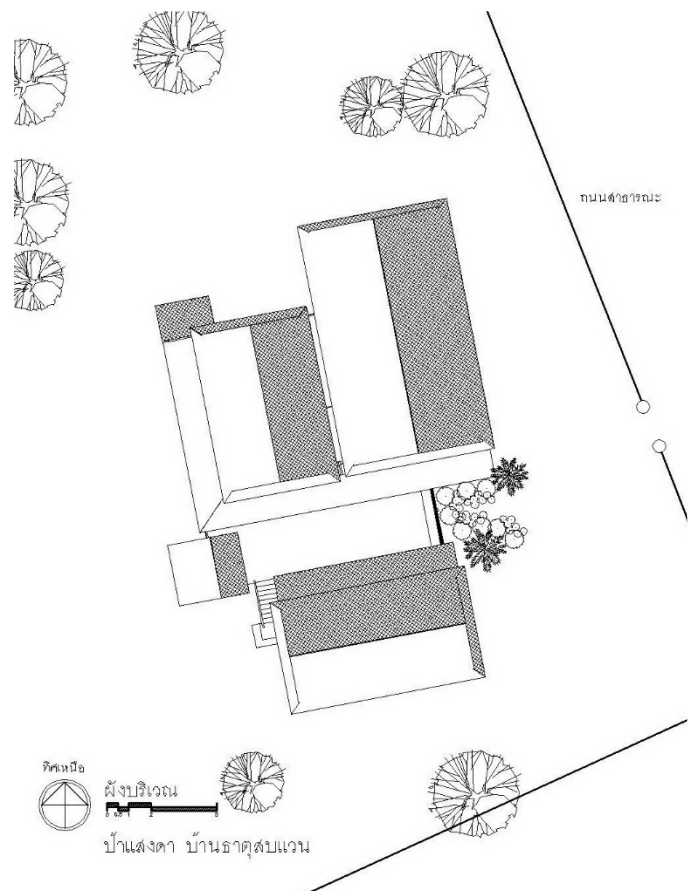
เรือนสำรวจหลังที่ 1

นางแสงดา สมฤทธิ์

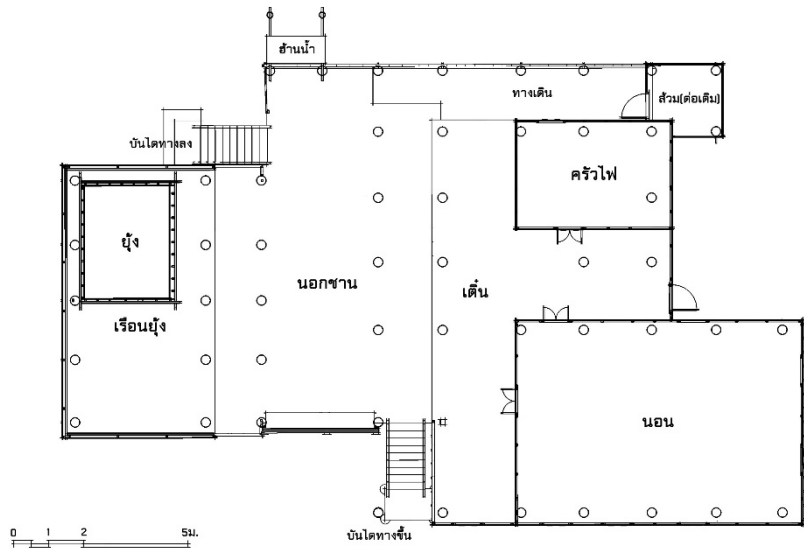
บ้านธาตุสบแวน ตำบลห้วยวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 4.164 เอือนนางแสงดา สมฤทธิ์ บ้านธาตุสบแวน

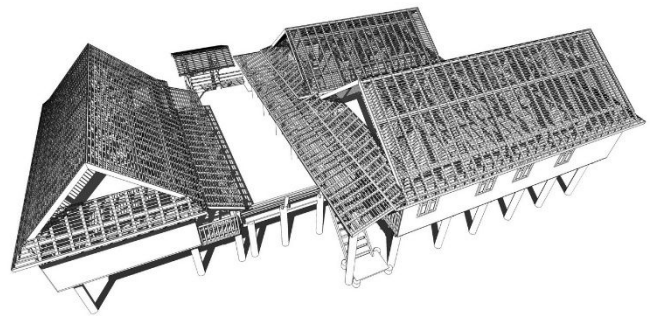
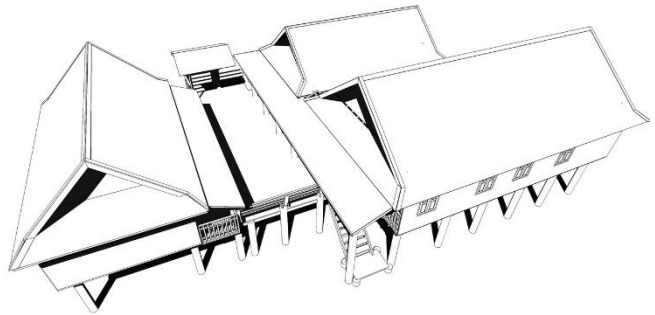

ภาพที่ 4.165 ผังบริเวณบ้านนางแสงดา

ภาพที่ 4.166 ผังพื้นเรือน

1. เรือนมีลักษณะเป็นเรือนจั่วแฝด มีเรือนขวางด้านหน้า มีชานเชื่อมระหว่างเรือน หลังคาจั่ว วางตามแนวเหนือใต้
2. โครงหลังคาเรือน
3. ทศนิยมภาพเรือนจากด้านหน้าตรงทางขึ้นเรือน

ภาพที่ 4.167 รูปแบบเรือนและหลังคา

รูปด้านตะวันออก

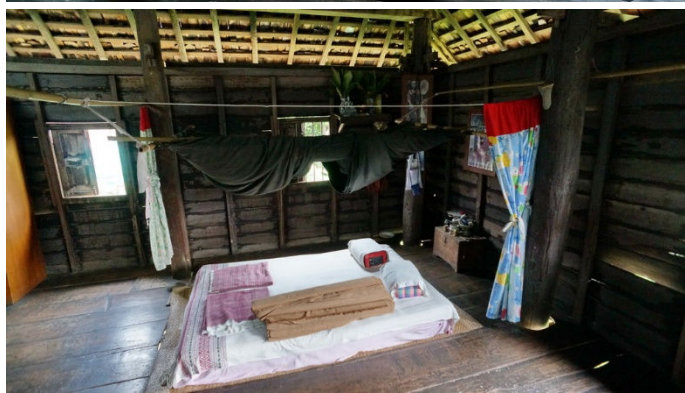
รูปด้านใต้

รูปด้านตะวันตก

ภาพที่ 4.168 รูปด้านอาคาร

1. มองผ่านเดิน เห็นชานและเรือนยั้งข้าว
2. ภายในเรือนนอน
3. เตาไฟแบบดั้งเดิม
4. ได้ดูเรือนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ลื้อ

ภาพที่ 4.169 องค์ประกอบบนเรือน

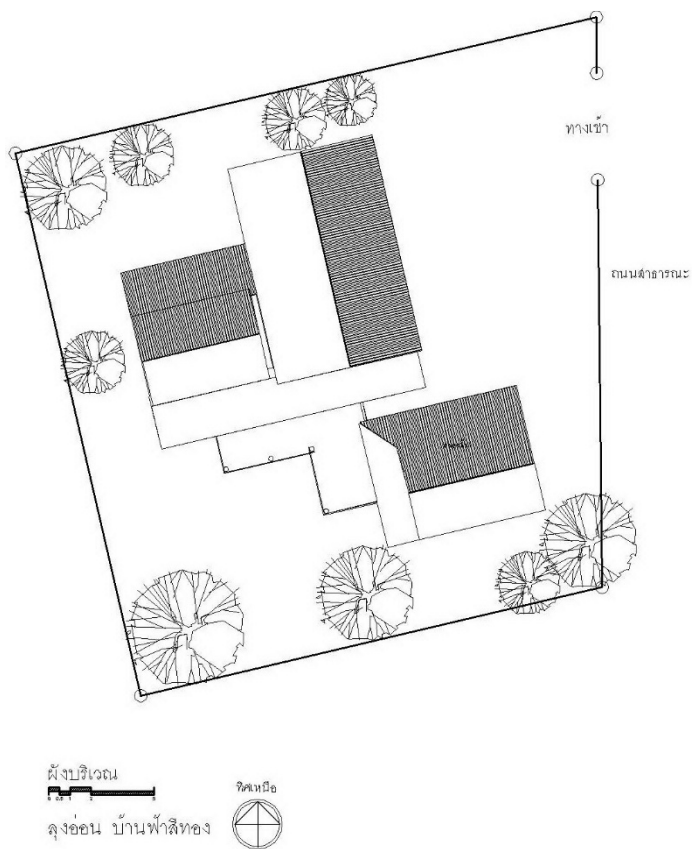
เงื่อนไขสำรวจหลังที่ 2

นายอ่อน ก้นทะ

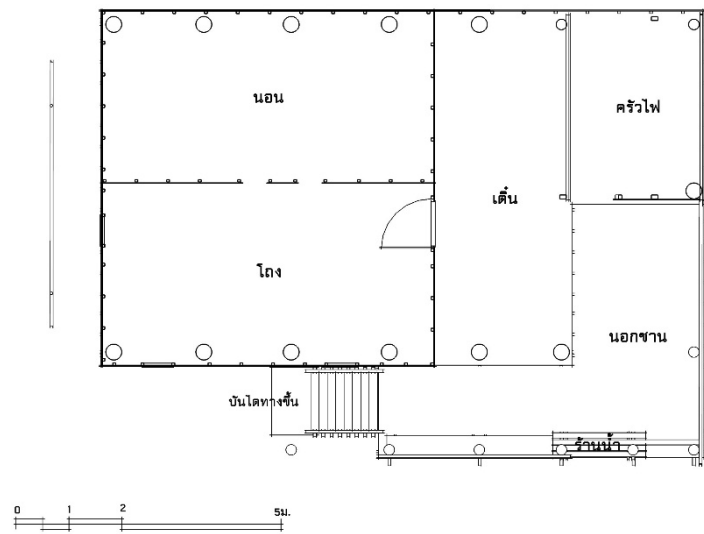
บ้านฟ้าสีทอง ตำบลสระ อำเภอยะรัง จังหวัดพะเยา

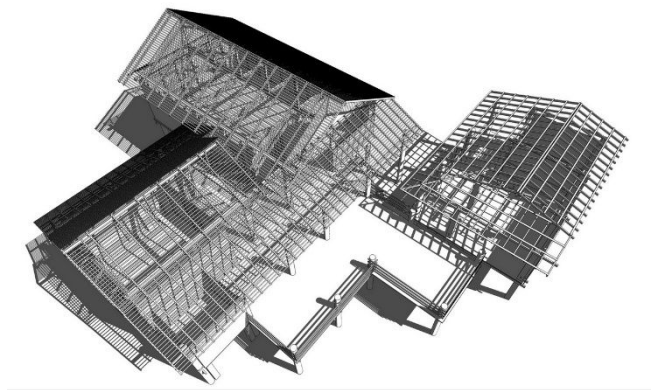
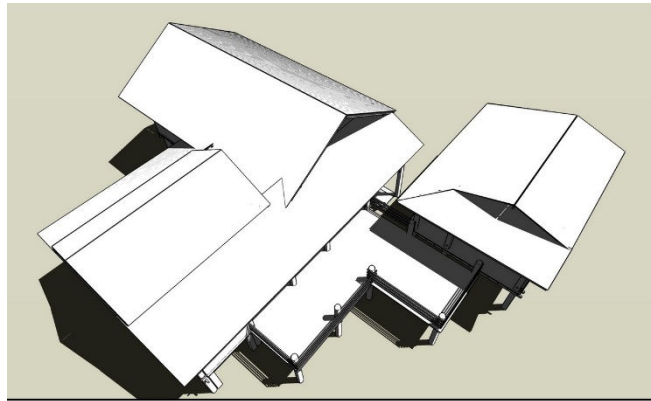
ภาพที่ 4.170 เขื่อนไต้ลื้อหนานอ่อน บ้านฟ้าสีทอง

ภาพที่ 4.171 ผังบริเวณบ้านนายอ่อน

ภาพที่ 4.172 ผังพื้นเรือน

ภาพที่ 4.173 หลังคาและทัศนียภาพเรือน

รูปด้านทิศตะวันออก

รูปด้านทิศใต้

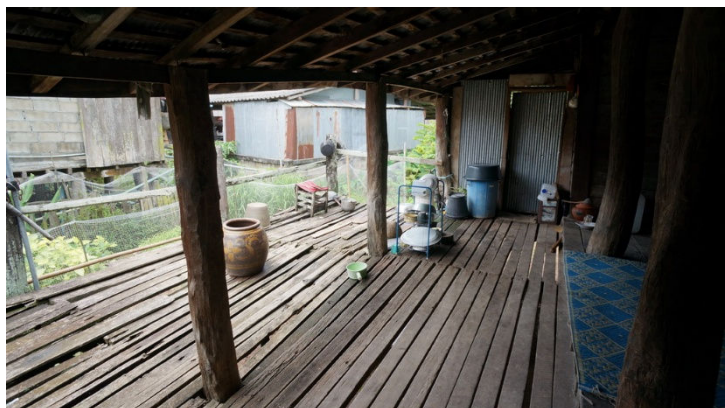
รูปด้านทิศเหนือ

รูปด้านทิศตะวันตก

ภาพที่ 4.174 รูปด้านเรือน

1. ครั้วไฟ เตาไฟแบบดั้งเดิม กระบะ
ไม้ไผ่ดินอัดแน่น เช่นเดียวกับ
วัฒนธรรมอื่น
2. ทางขึ้นเรือนใต้ชายคาและเสา
แหล่หมา
3. เติ้น บนเรือนนายอ่อน พื้นที่กึ่ง
เปิดโล่งใช้งานเอนกประสงค์
4. ชานเรือน

ภาพที่ 4.175 เือนไต้ลือนายอ่อน บ้านฟ้าสีทอง

1-2. เอือนไต้ลื้อหลังอื่นๆบ้านธาตุสบ
แวน

3. เอือนลุงพล ให้บริการเป็นที่พักแรม

4. เอือนไต้ลื้อจำลองภายในวัดธาตุสบ
แวน

ภาพที่ 4.176 เอือนไต้ลื้อหลังอื่นๆ บ้านธาตุสบแวน

เอกลักษณ์เขื่อนไถลือพะเยา

เขื่อนไถลือที่พะเยามีลักษณะเป็นเขื่อนไม้ยกได้สูง หลังคาทรงจั่ว ทำปีกนกกันสาด หนาหลัง หลังคานี้รูปแบบแตกต่างจากเขื่อนลือในสิบสองปันนา ที่ทำหลังคาสูงใหญ่ เป็นจั่วผสม เปิดหน้าจั่วขนาดเล็ก ชายคาทิ้งลงต่ำ ตัวเขื่อนทำเป็นเขื่อนแผด มี “เขื่อนนอน” กับ “เขื่อนไฟ” หนาหน้า ลงใต้ เขื่อนนอนอยู่เขื่อนใหญ่ด้านตะวันออกเช่นเดียวกับไถยวน เขื่อนไฟหรือครัวไฟอยู่ด้านตะวันตก เย้าวหรือเขื่อนยั้งข้าวอยู่ด้านหน้าเขื่อนพัก ทำขานเชื่อมถึงกัน เป็นขานโล่ง ไม่มีหลังคาคลุม บันไดทางขึ้นลงเขื่อนอยู่ที่ขานนี้ รูปแบบที่เขื่อนนอนกับเขื่อนยั้งเชื่อมถึงกันนี้ ไถยวนส่วนใหญ่ไม่นิยมทำ ด้วยเหตุผลด้านความเชื่อ จะทำเขื่อนยั้งหรือหลองข้าวแยกกันเป็นหลังโดด แต่อยู่หน้าเขื่อนนอนเหมือนกัน เขื่อนยั้งนี้ทำเป็นเขื่อนใหญ่กว่าตัวยั้ง ให้มีพื้นที่ว่างหน้ายั้งไว้ใช้งานเพิ่มขึ้น ตัวเขื่อนไฟที่แยกจากเขื่อนนอนก็เป็นข้อแตกต่างจากเขื่อนไถลือในสิบสองปันนา ที่มีส่วนเตาไฟกับส่วนนอนอยู่ในโรงร่วมกันบนเขื่อนหลังเดียวกัน ใต้เขื่อนเป็นพื้นดินปรับเรียบบดอัดแน่น มีแคร่หรือตั่งไว้ใช้งานตอนกลางวัน แบบเดียวกับเขื่อนพื้นดินทั่วไปของไท เส้าเขื่อนฝังดินเหมือนชาวไถยวน ไม่ตั้งบนหินเหมือนไถลือในสิบสองปันนา หรือไถเงินในรัฐฉาน

โครงสร้างไม้ ฝาไม้ต้นนอนซ้อนเกล็ด เส้าไม้ซุง แปรรูปร่างๆ หน้าต่างบานเปิดคู่ และทำช่องลมไว้ที่ยอดฝารอบด้าน โครงหลังคาไม้ เขื่อนที่บ้านฟ้าสีทองเปลี่ยนจากแป้นเกล็ดของเดิมเป็นมุงสังกะสีแล้ว เขื่อนที่บ้านธาตุสบแวนยังคงเป็นแป้นเกล็ด

ปัจจุบันเขื่อนไถลือของนางแสงดาที่บ้านธาตุสบแวนได้รับการยกย่องเชิดชูในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมไถลือจากหลายหน่วยงาน รวมทั้งสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ เจ้าของเขื่อนมีความภาคภูมิใจและตั้งใจจะอนุรักษ์เขื่อนต่อไป กลายเป็นแหล่งศึกษาวัฒนธรรมไถลือพะเยาให้ผู้คนได้แวะเวียนเข้าชม มีสินค้าประเภทผลิตภัณฑ์ไถลือให้เลือกซื้อ แต่เขื่อนหลังอื่นๆทั้งที่บ้านธาตุสบแวนและบ้านฟ้าสีทองนั้น ยังคงความเป็นเขื่อนพักอาศัยส่วนตัว ไม่ได้เปิดเป็นแหล่งศึกษาวัฒนธรรมไถลือแต่อย่างใด แต่ยินดีต้อนรับอาคันตุกะที่จะไปเยี่ยมชมเสมอ

เฮือนไต้ลื้อ เชียงราย

ชุมชนบ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

เฮือนไต้ลื้อที่บ้านศรีดอนชัย ที่เป็นเรือนเก่าแก่แบบประเพณี มีเพียง 2 หลัง มีลักษณะร่วมกับเรือนไต้ทั่วไป คือ เป็นเรือนไม้มุงไต้ถุนสูง เสาและโครงสร้างหลักเป็นไม้ รูปทรงหลังคาปั้นหยา และจั่ว ไม่พบหลังคาจั่วผสมหรือมนิลาซึ่งเป็นรูปแบบดั้งเดิมตามประเพณีของไต้ลื้อสิบสองปันนา มุงด้วยกระเบื้องคอนกรีตโบราณที่เรียกว่า กระเบื้องวิบูลย์ศรี เฮือนนางแอ้อย่างคงเป็นกระเบื้องวิบูลย์ศรีตามเดิม แต่เฮือนนายเทศเปลี่ยนเป็นกระเบื้องซีแพคโมเนียแล้ว ผังพื้นเรือนเป็นแบบ “เฮือนสมัยกลาง” ไม่เป็นแบบเฮือนไต้ลื้อสิบสองปันนาหรือไต้เงินเชียงตุง และไม่เป็นแบบ “เฮือนบะเก่า” ซึ่งเป็นเรือนแบบประเพณีดั้งเดิมของล้านนา บันไดทางขึ้นเรือนอยู่นอกเรือน ทำหลังคาคลุมแบบล้านนา

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมในเฮือนไต้ลื้อที่บ้านศรีดอนชัยทั้ง 2 หลังนี้ มีลักษณะที่ผสมผสานวัฒนธรรม ความเชื่อ และประเพณีนิยมจากวัฒนธรรมข้างเคียง มากกว่าการสืบทอดรูปแบบการปลูกเรือนทางชาติพันธุ์ คือ ไม่เป็นแบบเฮือนไต้ลื้อสิบสองปันนาแบบดั้งเดิม แต่ปรากฏมีอิทธิพลจากเฮือนไต้ทั่วไปจากการทำเป็นเรือนยกไต้ถุนสูง บันไดทางขึ้นเรือนอยู่นอกเรือน มีอิทธิพลจากไต้ลื้อสิบสองปันนา คือ ไม่แยกเรือนยั้งข้าวจากเรือนนอน ยังคงมีเตาไฟอยู่ในเรือนนอน มีอิทธิพลจากเฮือนสมัยกลาง คือ หลังคาปั้นหยาและรูปลักษณะผังพื้นของเรือน และมีอิทธิพลจากล้านนาคือทำบันไดอยู่ใต้ชายคาหรือทำหลังคาคลุมบันได และมีเสาแหล่หมาหน้าบันไดทางขึ้นเรือน ไม่มีเดินหน้าห้องนอนให้เห็นเหมือนเรือนล้านนา แต่มีระเปียงกึ่งเปิดโล่งมาใช้งานแทน

โครงสร้างหลักและโครงหลังคาของอาคารเป็นไม้ เสาไม้ชั้นไต้ถุนเรือนนางแอ้อย่าเป็นไม้ท่อนกลม ของเรือนนายเทศเป็นเสาปูน เสาไม้ชั้นบนเป็นเสาไม้ขนาด 8” x 8” ฝาไม้ดินนอนซ้อนเกล็ด ประตูหน้าต่างเป็นแบบที่นิยมกันในล้านนาในช่วง 50 – 70 ปีที่แล้ว คือเป็นบานเปิดคู่ ลูกฟักไม้ทึบ บางหลังมีช่องแสงด้านบนเหนือหน้าต่างที่เรียกว่า คอสอง แต่เรือน 2 หลังที่สำรวจจริงวัดนี้ ไม่ทำคอสองเหนือหน้าต่าง แต่ทำช่องลมระบายอากาศที่ยอดฝา ทั้งภายนอกและภายในเรือน ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมกันในอดีต ทั้งเฮือนไต้ลื้อและเรือนพื้นถิ่นอื่นๆในล้านนา

เรือน 2 หลังของชุมชนไต้ลื้อบ้านศรีดอนชัยนี้ จึงมีเอกลักษณ์ของตัวเอง เป็นการผสมผสานประเพณีนิยมของวัฒนธรรมแวดล้อมกับวัฒนธรรมไต้ลื้อ เป็นเรือนไม้ทรงคุณค่าที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ด้วยคุณค่าด้านอายุ และคุณค่าด้านสถาปัตยกรรม

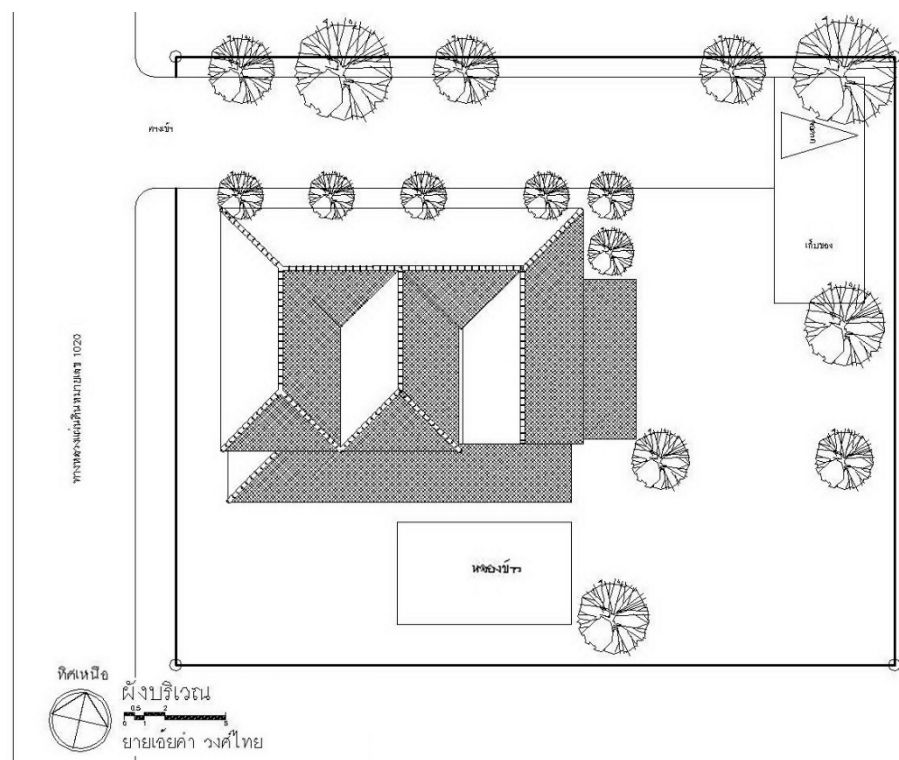
เรือนสำรวจหลังที่ 3

นางเอี้ยคำ วงศ์ไทย

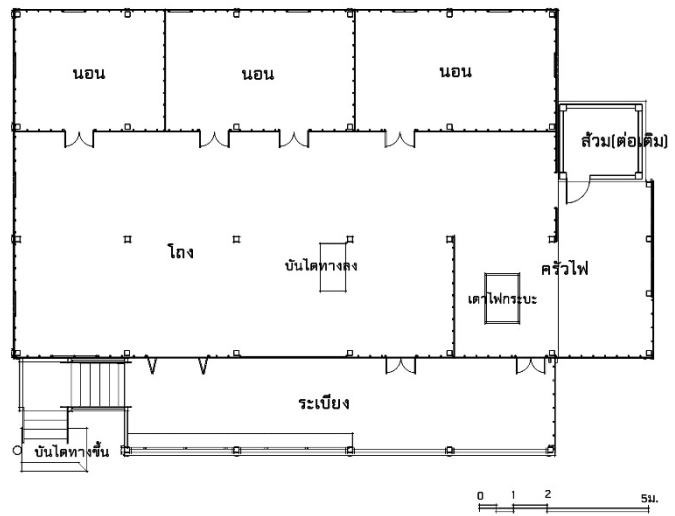
บ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

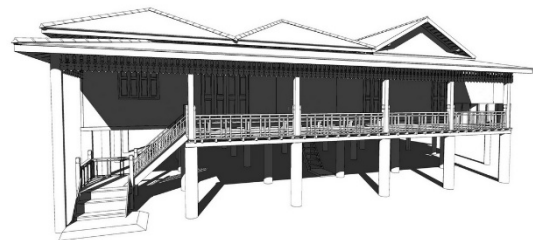
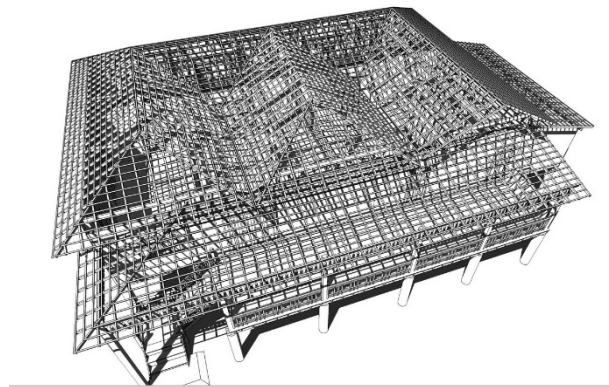
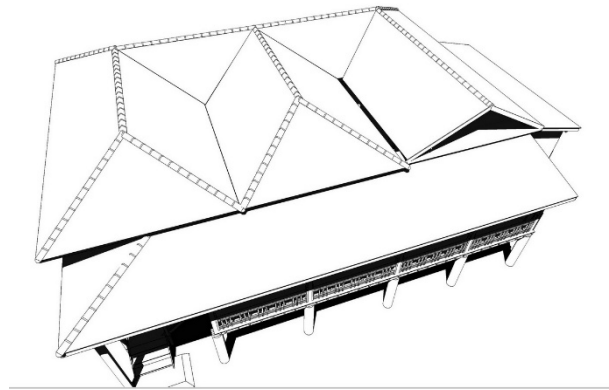
ภาพที่ 4.177 เรือนนางเอี้ยคำ วงศ์ไทย บ้านศรีดอนชัย

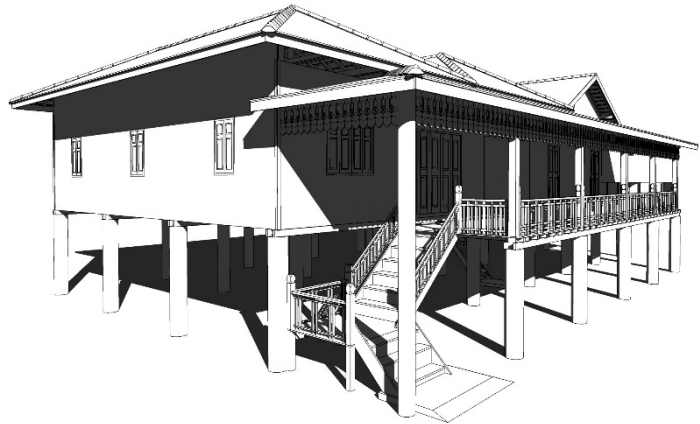
ภาพที่ 4.178 ผังบริเวณบ้าน

ภาพที่ 4.179 ผังพื้นเรือน

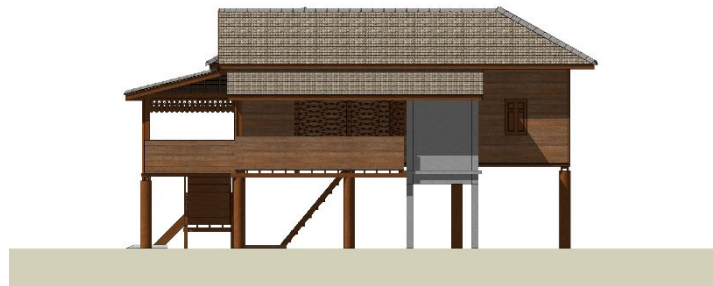
ภาพที่ 4.180 หลังคาเรือนและทัศนียภาพ

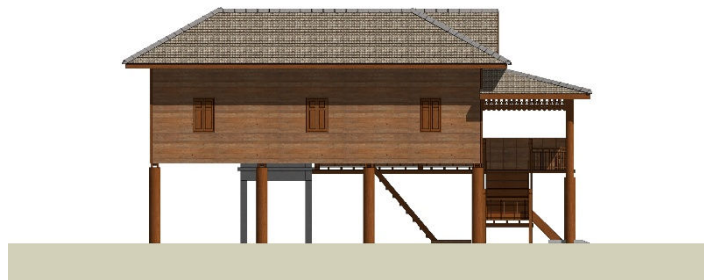
ภาพที่ 4.181 บ้านไต่ทางขึ้นด้านหน้าเรือนและเสาแหล่งหมา

รูปด้านทิศใต้

รูปด้านทิศตะวันออก

รูปด้านทิศตะวันตก

ภาพที่ 4.182 รูปด้านเรือน

1. โถงเรือน เห็นบันไดทางลงใต้ถุนเรือน
2. บันไดหน้า ทางขึ้นเรือน
3. เตาไฟแบบดั้งเดิม กระบะไม้บรรจุดิน
4. ระเบียงบ้าน เป็นที่พักผ่อนและรับแขก

ภาพที่ 4.183 เอือนได้อี๋นางแอคำ บ้านศรีดอนชัย

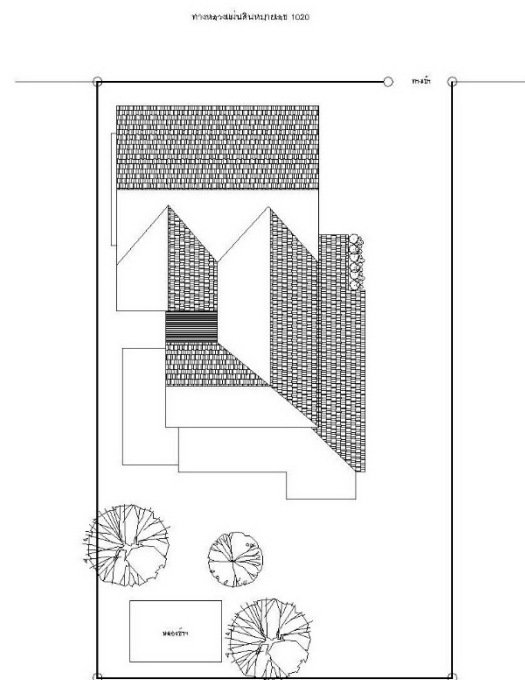
เรือนสำรวจหลังที่ 4

นายเทศ วงศ์ชัย

บ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

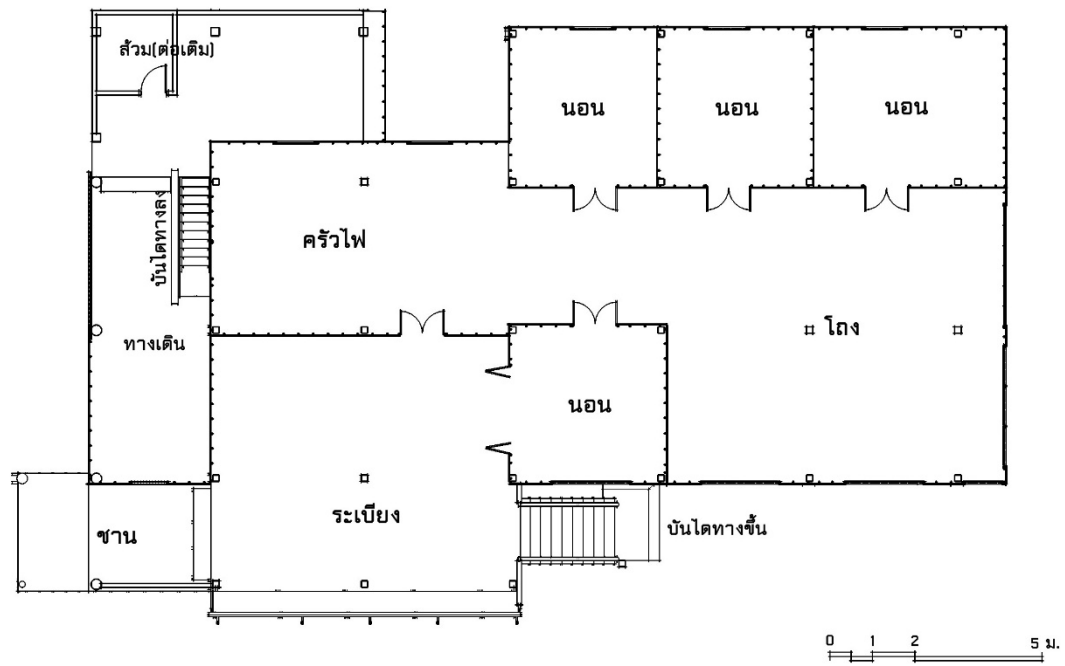

ภาพที่ 4.184 เรือนนายเทศ วงศ์ชัย บ้านศรีดอนชัย

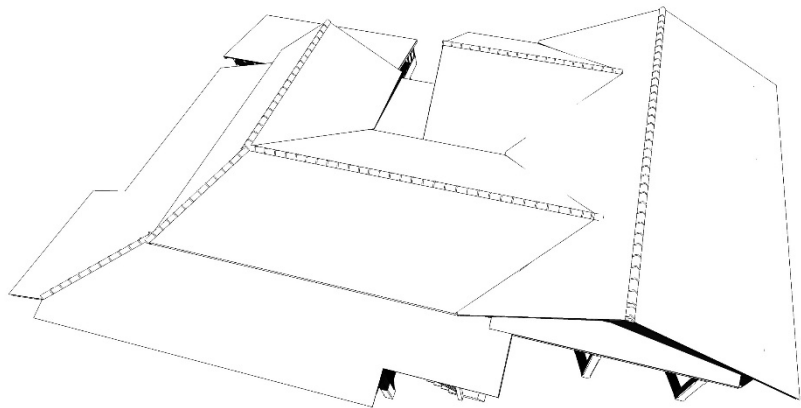

ภาพที่ 4.185 ผังบริเวณอาคาร

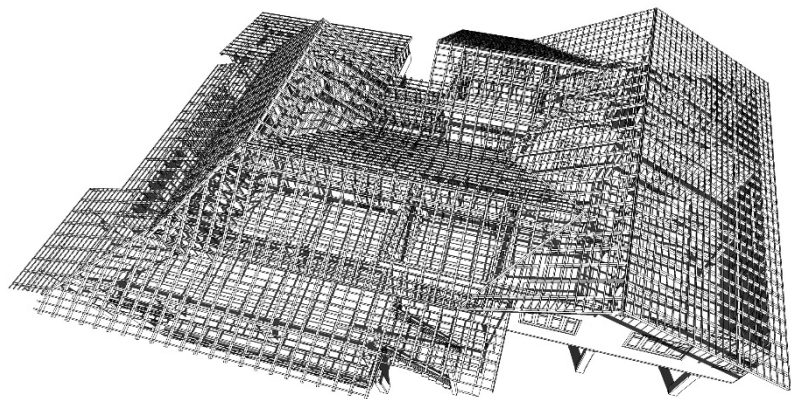

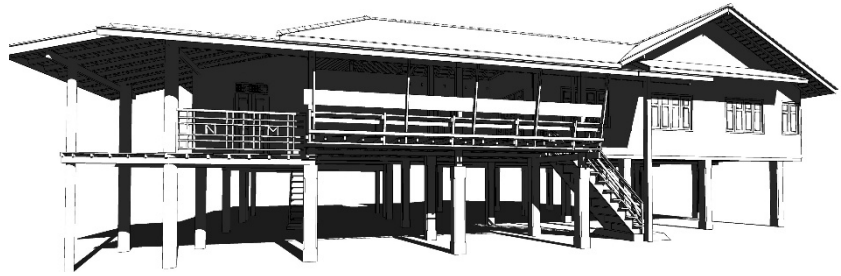
ภาพที่ 4.186 ผังพื้นเรือน

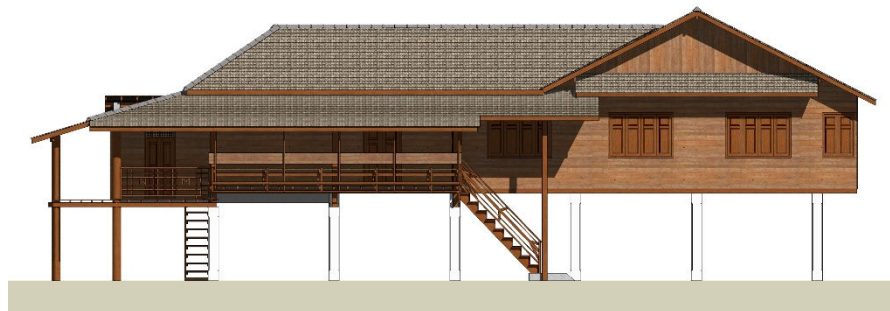
ภาพที่ 4.187 หลังคาเรือนทรงจั่วหักมุมและต่อชน

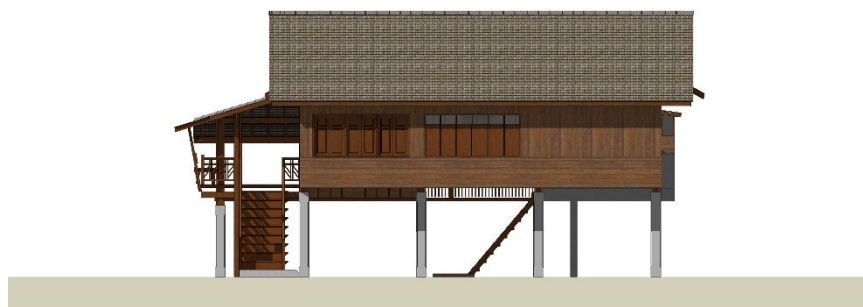
ภาพที่ 4.188 โครงหลังคาเรือน

ภาพที่ 4.189 ทศนิยมภาพเรือน

รูปด้านทิศใต้

รูปด้านทิศตะวันออก

ภาพที่ 4.190 รูปด้านอาคาร

- 1-2. เรือนนายเทศ วงศ์ชัย บ้านศรีดอนชัย
3. ระเบียงหลังเรือนหน้าครัวไฟ ใช้เป็นที่
รับประทานอาหาร
4. ระเบียงเรือน ขานบันได ตรงทางขึ้นเรือน
เป็นที่นั่งเล่น รับแขก และใช้งาน
เอนกประสงค์

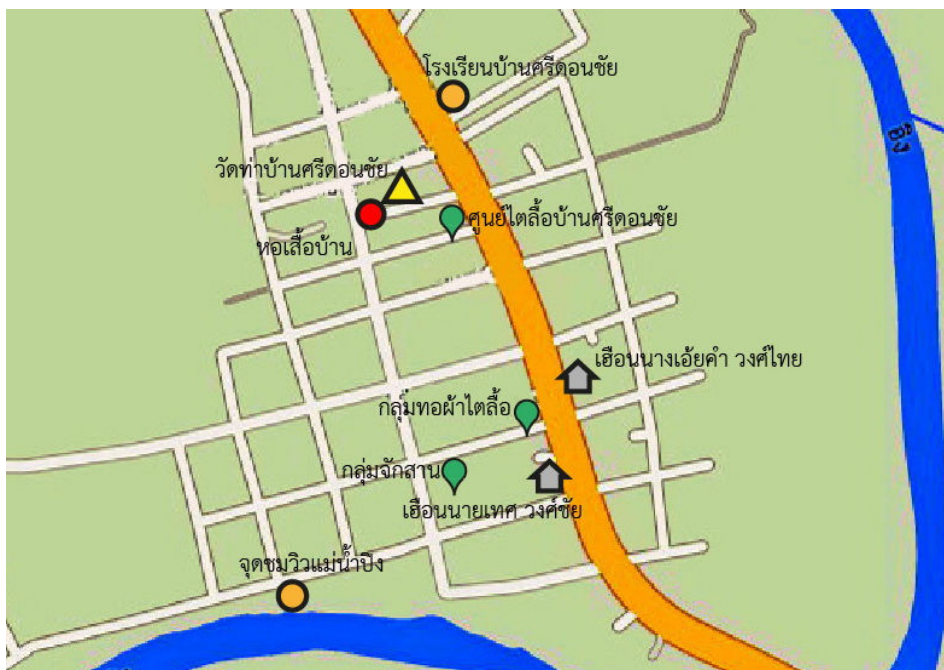

ภาพที่ 4.191 เรือนนายเทศ บ้านศรีดอนชัย

1. เือนไต้ลื้อจำลอง เพื่อการอนุรักษ์
2. ศาลากลางกลางสระในบริเวณเือนไต้ลื้อจำลองภายในวัดศรีดอนชัย

ภาพที่ 4.192 เือนไต้ลื้อจำลองบ้านศรีดอนชัย

ภาพที่ 4.193 ที่ตั้งเือนนายเทศ และนางแอคำ บ้านศรีดอนชัย

ที่มาแผนที่ฐาน : map.google.co.th

พิกัดทางภูมิศาสตร์	เือนนายเทศ	20.140268, 100.41658
	เือนนางแอคำ	20.141114, 100.41675

เรือนไถยวน น่าน

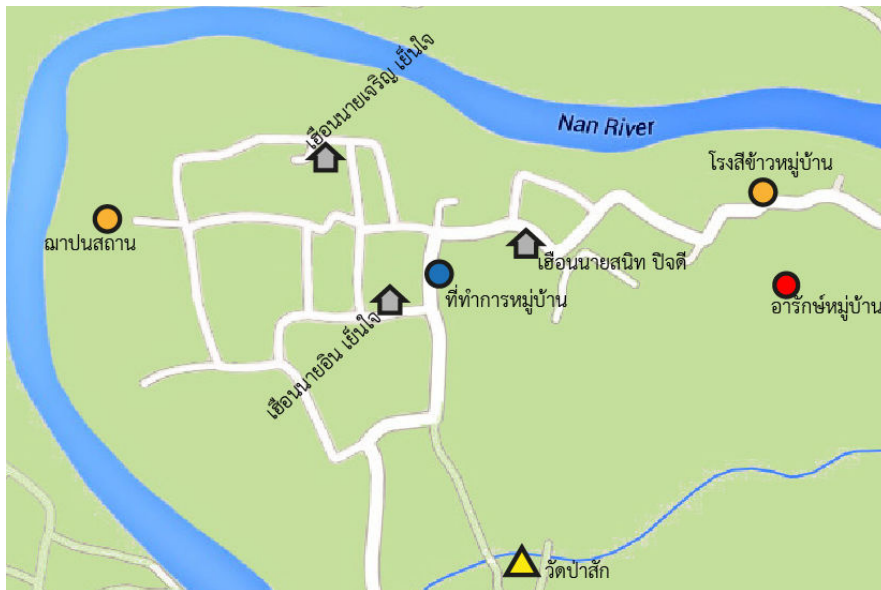
ชุมชนบ้านต๊ต ตำบลตาลชุม อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

เรือนไม้แบบประเพณีในชุมชนบ้านต๊ตมีหลงเหลืออยู่จำนวน 6-7 หลัง นับได้ว่าเป็นชุมชนที่มีเรือนไม้แบบประเพณีหนาแน่นแห่งหนึ่ง เมื่อเทียบกับชุมชนอื่นๆในจังหวัดน่านและจังหวัดอื่นๆ แม้จะลดจำนวนลงอย่างมากในระยะที่ผ่านมา เรือนไม้ที่บ้านต๊ตนี้ เป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง มีรูปแบบเฉพาะตัวที่ไม่เหมือนที่ใดๆในจังหวัดน่านและล้านนา จุดเด่นอยู่ที่การใช้เสาก่ออิฐขนาดใหญ่ 50 – 60 ซม. รองรับตัวเรือน ปูนที่ใช้ก่ออิฐ เป็นปูนแบบโบราณที่เตรียมขึ้นเองจากหินปูนและยางรัก ซึ่งต่างจากเรือนไม้พื้นถิ่นแหล่งอื่นๆในล้านนา ที่มักใช้เสาไม้ หรือเสาปูนแบบโบราณเสริมเหล็ก ที่เรียกกันว่า “เสาสะต่าย” หลังคาทรงปั้นหยา มุงด้วยกระเบื้องคอนกรีตแบบโบราณที่เรียกว่า กระเบื้องวิบูลย์ศรี ชุมชนบ้านต๊ตเป็นชุมชนไถยวน หรือ คนเมือง แต่การสร้างหลองข้าวนั้น ต่างจากคนเมืองในจังหวัดอื่นๆ เพราะสร้างหลองไว้ใกล้เรือนนอน แล้วเชื่อมกันด้วยชาน ซึ่งเป็นรูปแบบที่ไถลื้อนิยมทำกัน แต่คนเมืองไม่ทำ เพราะความเชื่อเรื่องผีเรือน จึงเป็นเรือนคนเมืองที่มีความเชื่อต่างจากคนเมืองจังหวัดอื่นๆ อาจเพราะน่านมีไถลื้ออยู่มาก รวมทั้งฝั่งประเทศลาว ก็มีชุมชนไถลื้ออยู่มาก และมีรูปแบบการสร้างหลองเชื่อมกับเรือนนอนแบบนี้เช่นกัน จึงส่งผลต่อความเชื่อหรือประเพณีนิยมแก่คนเมือง

ชานที่เชื่อมเรือนนอนกับหลองข้าวนี้เดิมเป็นชานโล่ง ไม่มีหลังคา แต่ปัจจุบันทุกหลังในบ้านต๊ตต่อเติมหลังคาให้กับชานนี้ เพื่อความสะดวกในการใช้งานและป้องกันไม่ให้พื้นไม้ผุจากฝนและแดด เพราะปัจจุบันไม้หายาก ไม่เหมือนสมัยก่อนที่ตัดและซีกลากจากป่ามาใช้ได้

อิทธิพลความเชื่อจากเรือนไถทั่วไป คือ การทำเป็นเรือนยกใต้ถุนสูง บันไดทางขึ้นเรือนอยู่นอกเรือน อิทธิพลจากเรือนสมัยกลาง คือ หลังคาปั้นหยาและผังพื้นของเรือน อิทธิพลจากล้านนา คือ ทำบันไดอยู่ใต้ชายคาหรือทำหลังคาคลุมบันได มีเสาแหล่งหมาหน้าบันไดทางขึ้นเรือน และมีอิทธิพลความเชื่อจากไถลื้อหรือ ไถเขิน คือ ไม่แยกเรือนยุงข้าวจากเรือนนอนดังกล่าว

เรือนนายเจริญ เย็นใจ มีรูปแบบต่างจากหลังอื่นๆที่รูปทรงหลังคา เพราะเป็นหลังคาจั่วแฝด แต่ผังพื้น และรูปแบบการสร้างหลองข้าวเชื่อมกับเรือนนอนเป็นแบบเดี่ยวหรือใกล้เคียงกันกับหลังอื่นๆ แต่มีเสาใต้ถุนเป็นเสาปูน(คอนกรีตเสริมเหล็ก)แบบสมัยใหม่ สอบถามทราบว่ามีการย้ายเรือน และเปลี่ยนเป็นเสาปูนในคราวนั้น

ภาพที่ 4.194 ที่ตั้งเรือนสำรวจ 3 หลัง บ้านต๊ต

ที่มาแผนที่ฐาน : map.google.co.th

พิกัดทางภูมิศาสตร์	เือนนายเจริญ	18.646347, 100.74940
	เือนนายอินทร	18.644344, 100.75035
	เือนนายสนิท	18.645147, 100.75233

ภาพที่ 4.195 เรือนไม้แบบประเพณีในบ้านต๊ต (หลังที่ไม่ได้สำรวจจริงวัด)

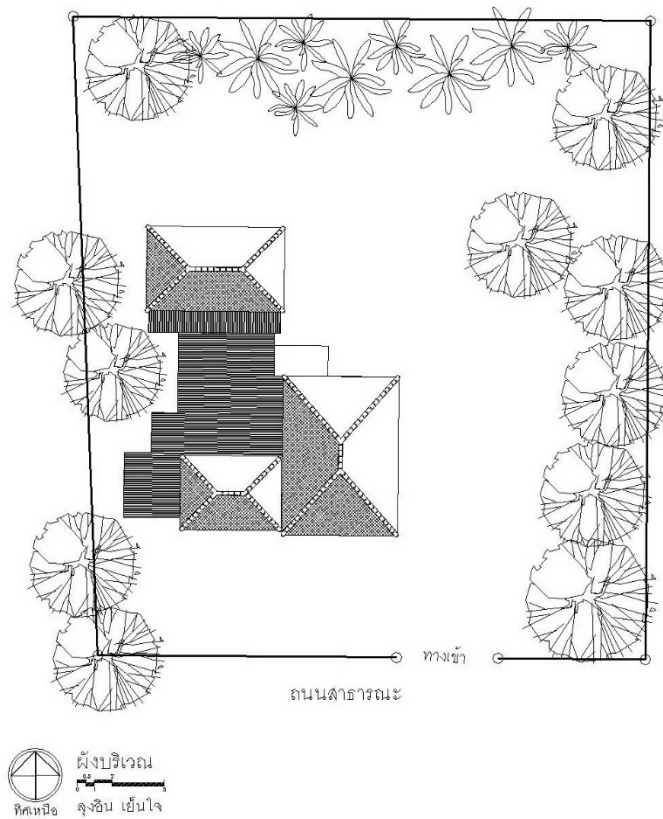
เรือนสำรวจหลังที่ 5

นายอินทร เย็นใจ

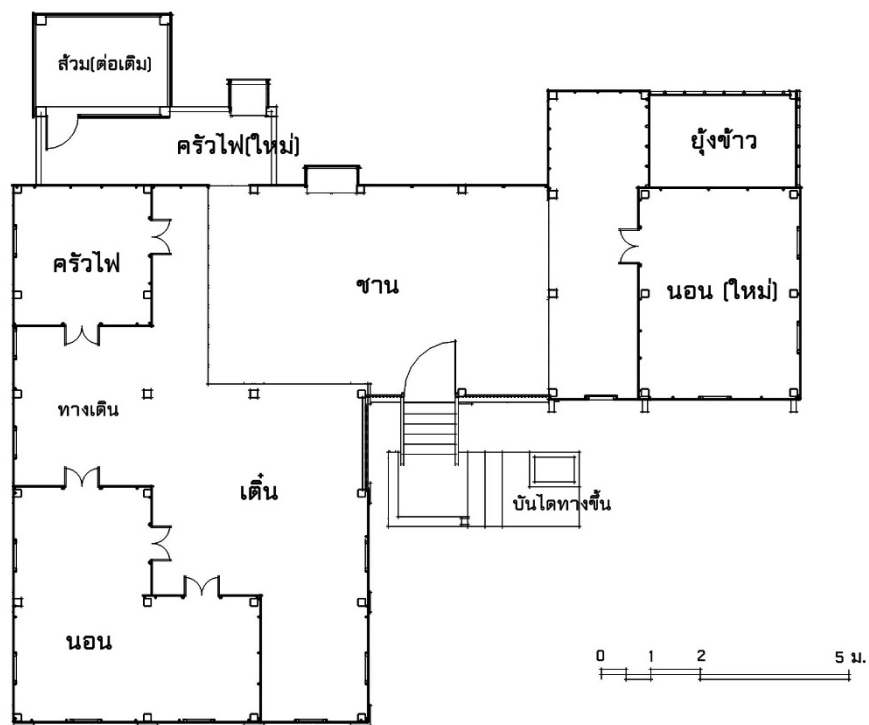
บ้านตีด ตำบลตาลชุม อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

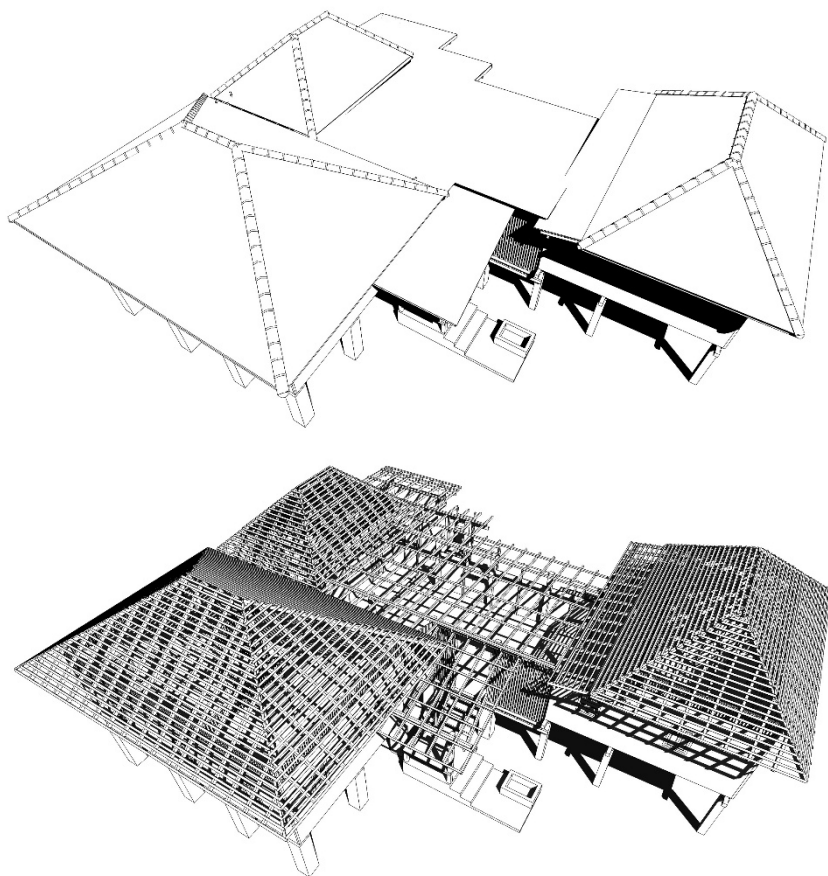
ภาพที่ 4.196 เรือนนายอินทร เย็นใจ บ้านตีด อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ภาพที่ 4.197 ผังบริเวณบ้าน

ภาพที่ 4.198 ผังพื้นเรือน

ภาพที่ 4.199 หลังคาบ้านหยาและโครงหลังคา

ภาพที่ 4.200 ทัศนียภาพอาคาร

รูปด้านทิศเหนือ

รูปด้านทิศตะวันตก

รูปด้านทิศตะวันออก

ภาพที่ 4.201 รูปด้านอาคาร

1. ชานเรือน ส่วนเชื่อมต่อเรือนนอนกับเรือนหลวง
2. หล่องข้าว สร้างชิดตัวเรือน ฝาไม้ตีคร่าวด้านนอก เพื่อรับแรงกดจากข้าวเปลือกที่เก็บไว้ภายใน
3. บริเวณชานเรือน ซึ่งเชื่อมต่อตัวเรือนนอนกับเรือนหลวงข้าว เดิมเป็นพื้นที่เปิดโล่งไม่มีหลังคาคลุม มุงหลังคาเพื่อการใช้งานและกันไม่ให้ไม้พื้นผุ
4. ตั่งนั่งไต้ถุนเรือน เปิดโล่ง ลมพัดผ่าน

ภาพที่ 4.202 เฮือนนายอินทร บ้านต๊ต น่าน

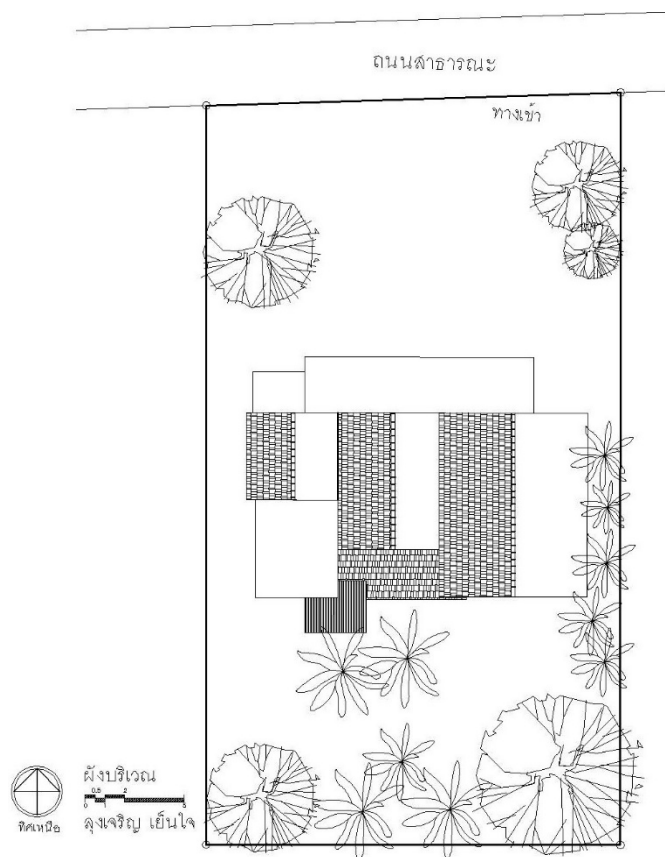
เรือนสำรวจหลังที่ 6

นายเจริญ เย็นใจ

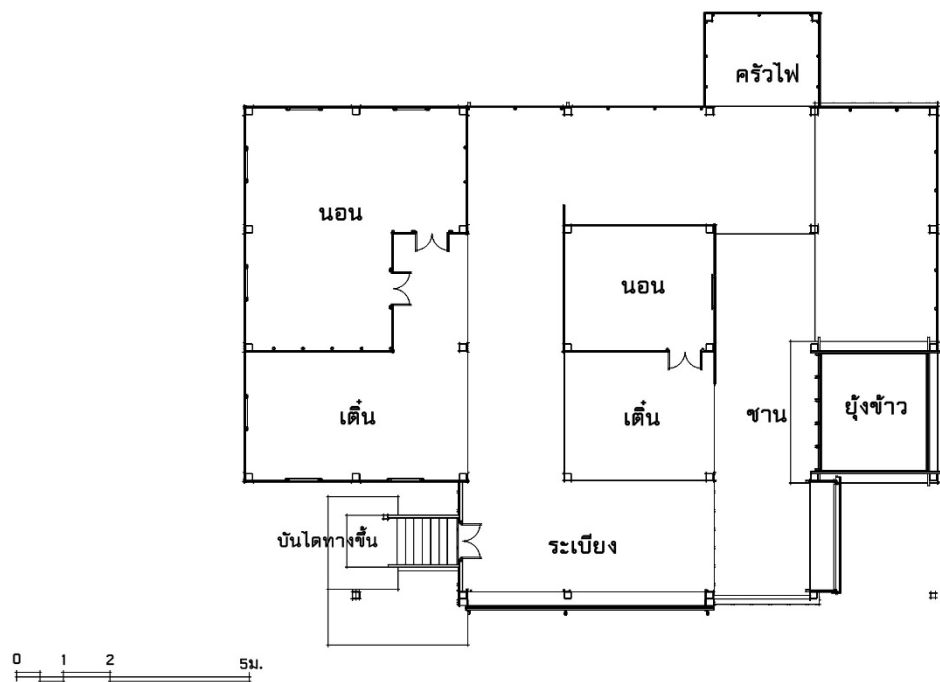
บ้านตืด ตำบลตาลชุม อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ภาพที่ 4.203 เรือนนายเจริญ เย็นใจ

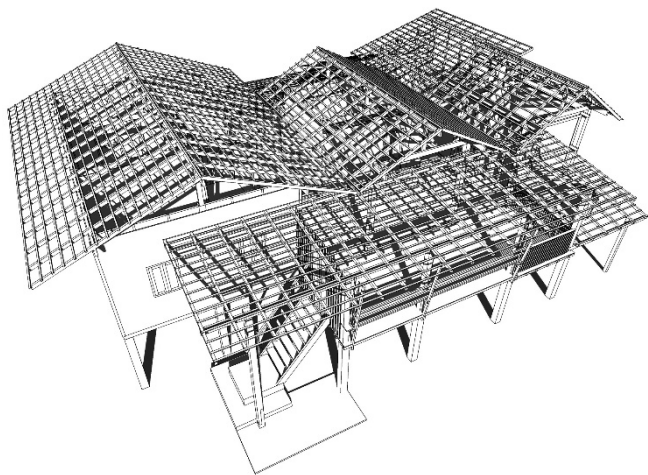
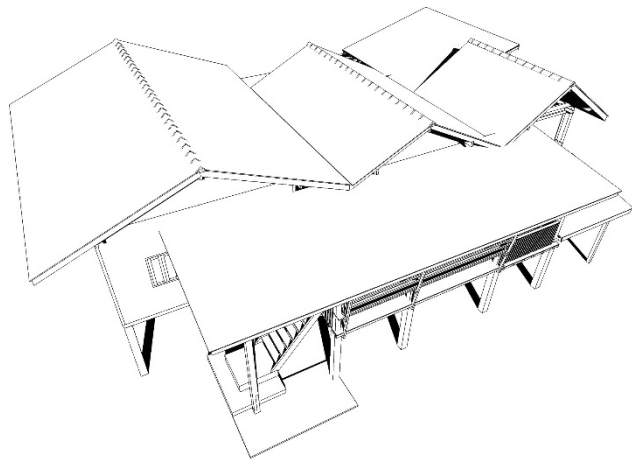

ภาพที่ 4.204 ผังบริเวณบ้าน

ภาพที่ 4.205 ผังพื้นเรือน

รูปทรงหลังคาของเรือนหลังนี้เป็นจั่วแฝด
หันหน้าจั่วสู่หน้าบ้านทางทิศเหนือ มี
หลังคาจั่วของเรือนหองข้าวมาประกอบ
เข้าด้วยกันจนดูเป็นแฝดสาม แล้วมีหลังคา
ปีกนกกันสาดด้านหน้าคลุมชานบันไดไว้

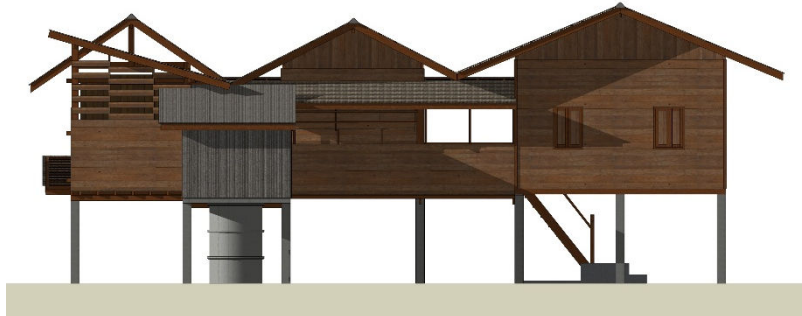
ภาพที่ 4.206 รูปทรงหลังคาและโครงหลังคา

รูปด้านทิศเหนือ

รูปด้านทิศตะวันออก

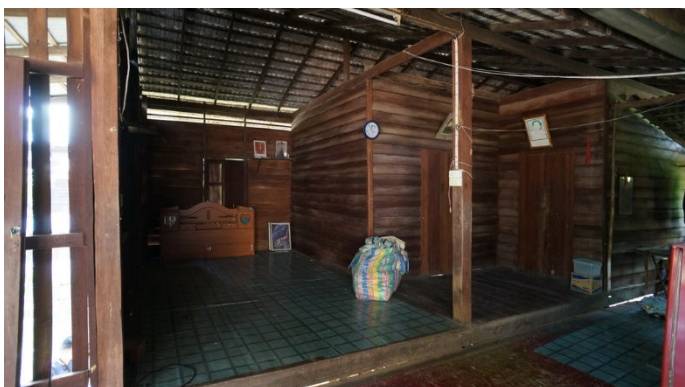
รูปด้านทิศใต้

รูปด้านทิศตะวันตก

ภาพที่ 4.207 รูปด้านอาคาร

1. เอื่อนนายเจริญ เย็นใจ
2. บนเรือน เห็นหลองข้าวที่ทำเชื่อมกัน
ฝาหลองข้าวตีคร่าวไว้ด้านนอกเพื่อรับ
แรงข้าวเปลือกภายในที่ดันออกมา
3. เต้นและชาน โปรง โลงสบาย
4. บนเอื่อนนายสนิท เต้นและห้องนอน

ภาพที่ 4.208 เอื่อนนายเจริญ เย็นใจ บ้านตีด

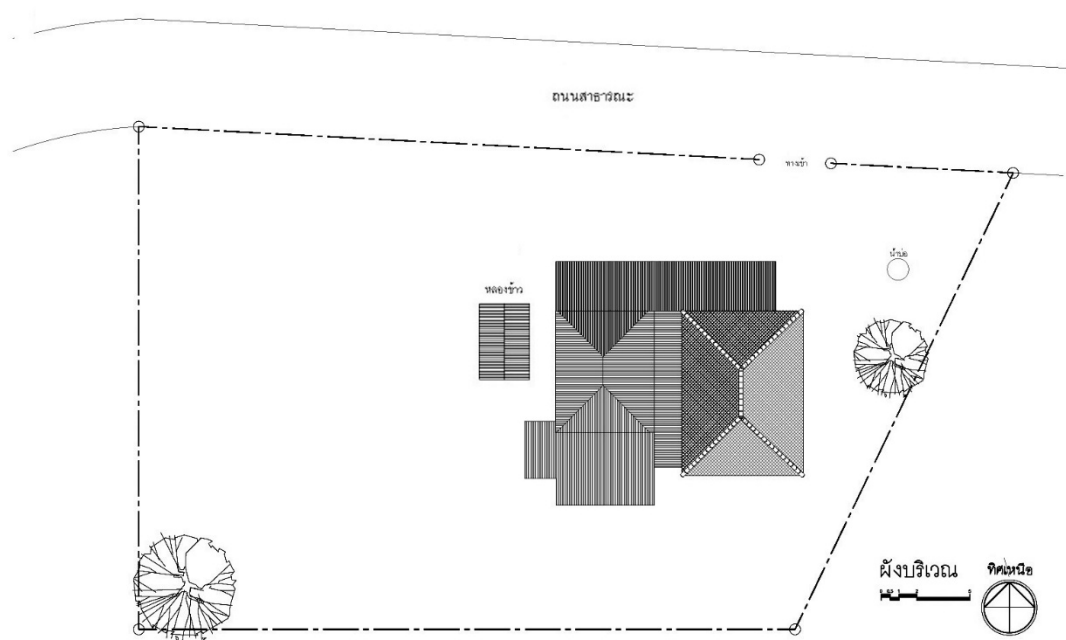
เรือนสำรวจหลังที่ 7

นายสนิท ปิจดี

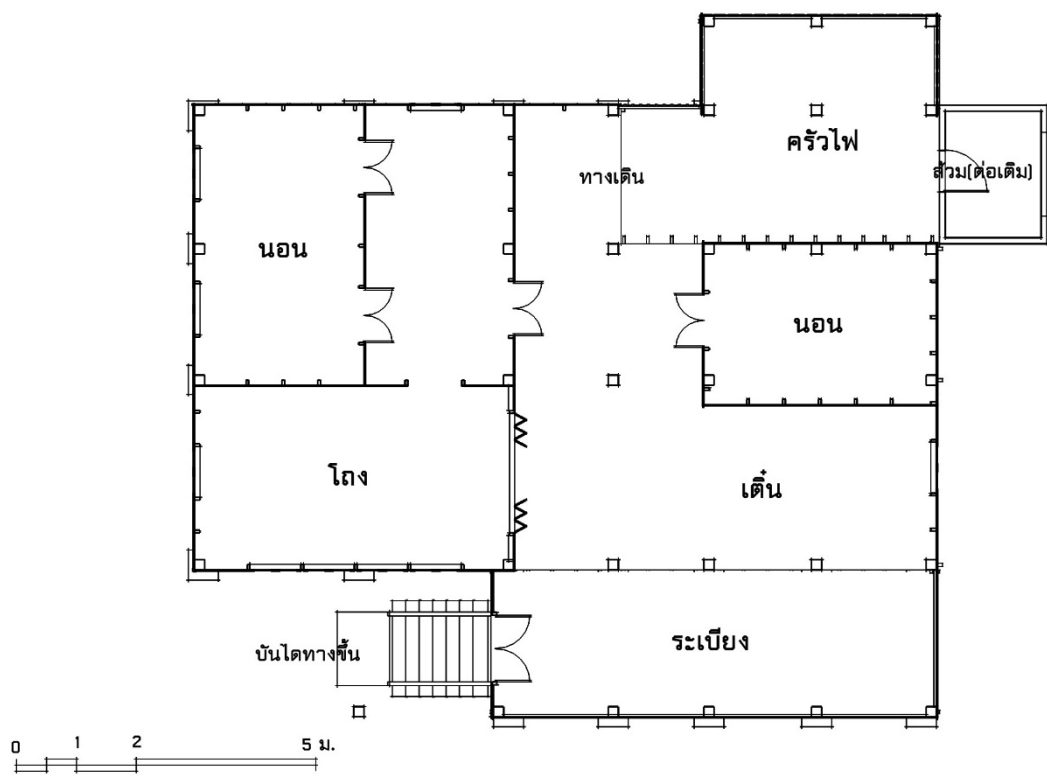
บ้านตีด ตำบลตาลชุม อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

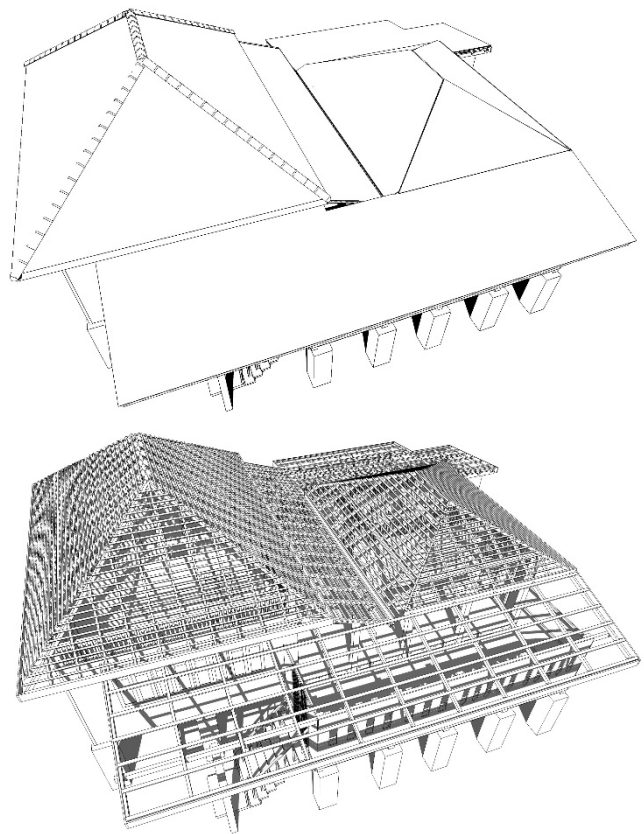
ภาพที่ 4.209 เรือนนายสนิท ปิจดี บ้านตีด

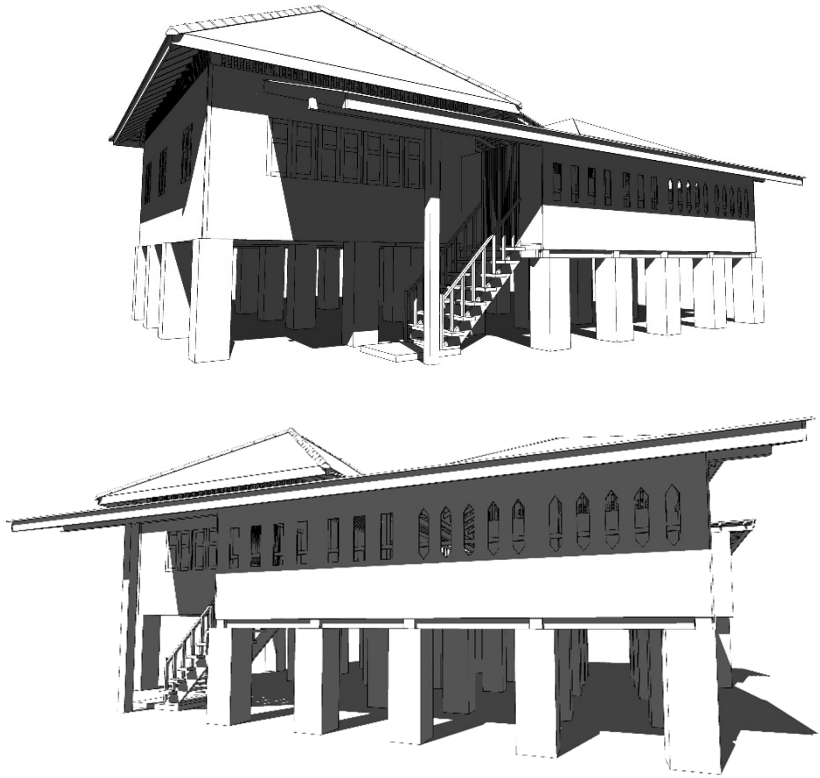
ภาพที่ 4.210 ฝังบริเวณบ้าน

ภาพที่ 4.211 ผังพื้นเรือน

ภาพที่ 4.212 หลังคาทรงปั้นหยาและโครงหลังคา

ภาพที่ 4.133 ทศนียภาพอาคาร

รูปด้านทิศเหนือ

รูปด้านทิศตะวันออก

ภาพที่ 4.214 รูปด้านอาคาร

1. บ้านไต่ทางขึ้นเรือน
2. ไต่ถุนโล่ง เสาก่ออิฐขนาดใหญ่ เพราะ
ไม่มีเหล็กเสริม
3. ระเปียงหรือชานบันได ที่นอน
พักผ่อนของเจ้าของเรือน
4. โครงสร้างหลังคาบ้านยา

ภาพที่ 4.215 องค์ประกอบเรือน

4.6 ความสัมพันธ์เชิงกายภาพของผังชุมชนและองค์ประกอบชุมชน

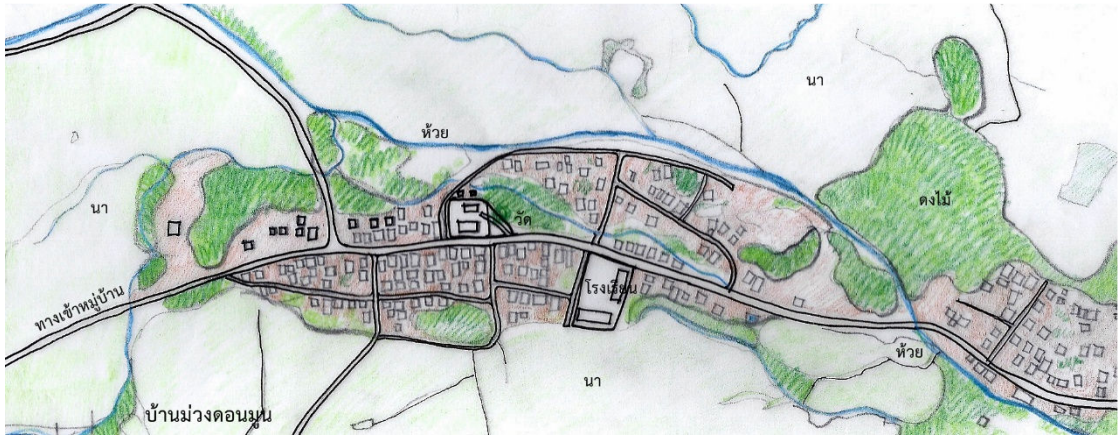
4.6.1 ความสัมพันธ์เชิงกายภาพของผังชุมชน

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของผังชุมชน ในภาพรวมของหมู่บ้านไต่ 3 ประเทศ ได้ทำการวิเคราะห์โดยเปรียบเทียบกันระหว่างหมู่บ้าน เพื่อให้ทราบลักษณะร่วมของผังหมู่บ้านไต่ ลักษณะเฉพาะ หรือจุดเด่นของแต่ละหมู่บ้าน แต่ละประเทศ รวมทั้งหมู่บ้านไต่ที่ได้พัฒนาหรือปรับเปลี่ยนไปตามโลกแวดล้อมใหม่ที่อพยพไปตั้งถิ่นฐาน เพื่อนำผลการวิเคราะห์ไปสร้างเป็นเรื่องราวหรือองค์ความรู้ รวมทั้งจัดทำแผนที่ให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมหมู่บ้านได้รับรู้

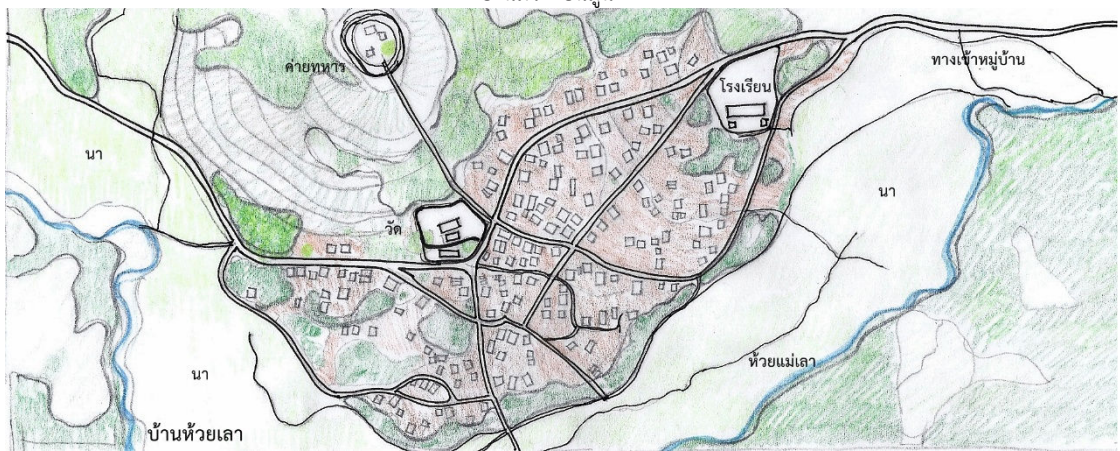
1) จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบผังหมู่บ้าน บ้านม่วงดอนมูน บ้านห้วยเลา เมืองคอบ บ้านดอนเฟื่อง เมืองเชียงฮ่อน แขวงไชยบุรี ลาว พบว่า บ้านม่วงดอนมูนเป็นหมู่บ้านบนที่สันพียงธรรมชาติ ส่วนบ้านห้วยเลา และบ้านดอนเฟื่อง เป็นหมู่บ้านบนที่ลาดเขา ทุกหมู่บ้านมีแหล่งน้ำและพื้นที่ราบ หรือ ที่ราบเชิงเขาไว้ทำนา เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กตามความจำกัดของพื้นที่ โครงข่ายการสัญจรในหมู่บ้านมีถนนหลักนำการเข้าถึง มีถนนรอง และถนนย่อยเพื่อกระจายการเข้าถึงแต่ละบ้าน ระบบถนนเป็นไปตามสภาพภูมิประเทศ

2) จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบผังหมู่บ้าน บ้านปางลื้อใต้ บ้านเพยลูง บ้านหนองเงิน บ้านยางเกียง บ้านเล็น เมืองเชียงตุง รัฐฉาน เมียนมาร์ พบว่า บ้านปางลื้อใต้เป็นหมู่บ้านในหุบเขาที่มีพื้นที่จำกัด ผืนนาใกล้หมู่บ้านเป็นนาแบบขั้นบันไดขนาดเล็กและมีนาที่อยู่ไกลออกไปจากหมู่บ้าน บ้านเพยลูงเป็นหมู่บ้านบนเนินขนาดเล็ก ส่วนบ้านหนองเงิน บ้านยางเกียง และบ้านเล็นเป็นหมู่บ้านบนที่ลาดเขา ขนาดของหมู่บ้านขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ บ้านปางลื้อใต้และบ้านเล็นมีลำห้วยไหลผ่าน แต่อีก 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองเงิน บ้านยางเกียงต้องขุดหนองน้ำไว้ใช้ ส่วนบ้าน เพยลูงใช้วิธีทำฝายกั้นน้ำระหว่างเนินเขาไว้ใช้ โครงข่ายการสัญจรในหมู่บ้านมีถนนหลักนำการเข้าถึง มีถนนรอง และถนนย่อยเพื่อกระจายการเข้าถึงแต่ละบ้าน ระบบถนนเป็นไปตามสภาพภูมิประเทศ

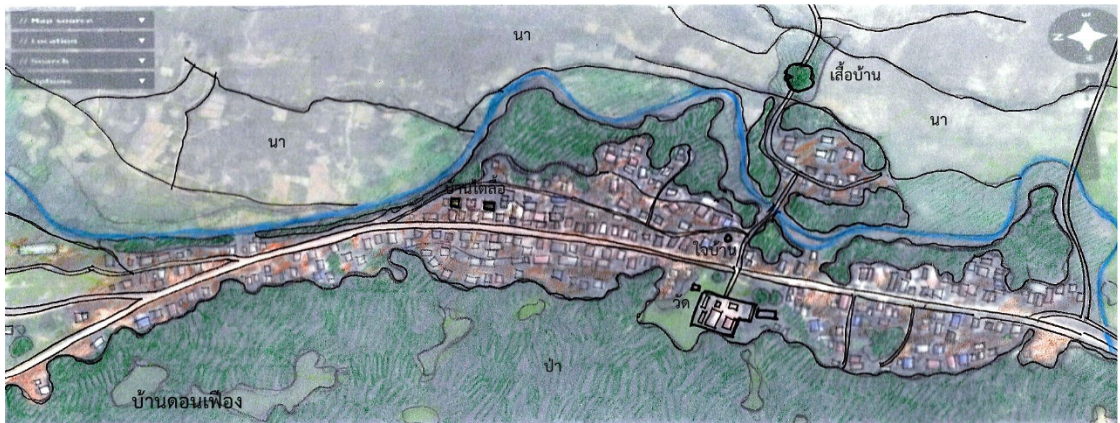
3) จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบผังหมู่บ้าน บ้านศรีดอนชัย อ.เชียงของ จ.เชียงราย บ้านธาตุสบแวน อ.เชียงคำ จ.พะเยา และบ้านตึ๊ด อ.เวียงสา จ.น่าน พบว่า หมู่บ้านไต่ทั้ง 3 แห่ง ตั้งอยู่บนที่สันพียงธรรมชาติ ท่ามกลางที่ราบลุ่มแม่น้ำที่กว้างใหญ่และอุดมสมบูรณ์กว่าหมู่บ้านในเมียนมาร์ และลาว แต่โลกแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจสมัยใหม่ของประเทศไทย ทำให้ลักษณะหมู่บ้านไต่ในไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก เช่น ระบบถนนที่บ้านศรีดอนชัยเป็นแบบตาตาราง มีระบบชลประทานสมัยใหม่ เป็นต้น ผู้คนในหมู่บ้านไต่ ของไทยไม่ได้มีวิถีชีวิตในสังคมเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียวแบบลาว และเมียนมาร์

บ้านม่วงดอนมน

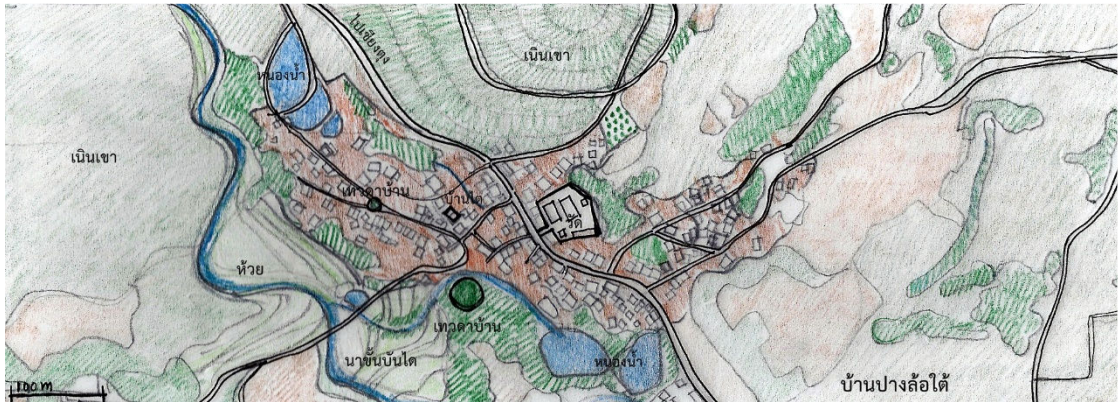

บ้านห้วยเลา

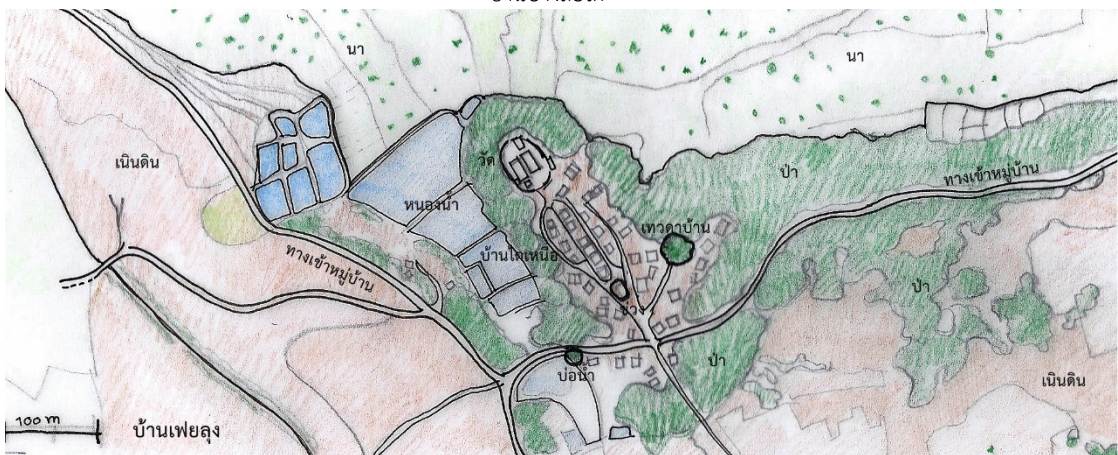

บ้านดอนเพื่อง

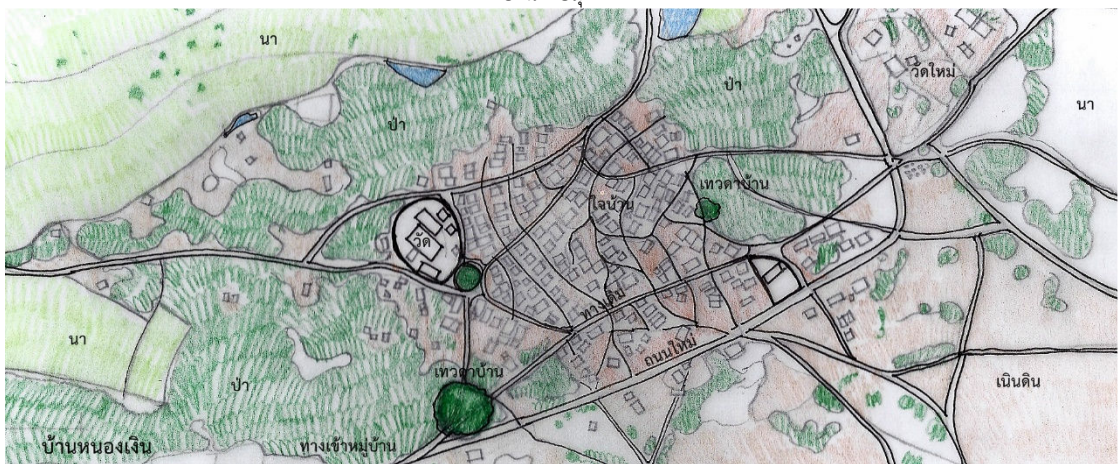
แผนที่ 4.1 ผังหมู่บ้านไต้ เมืองคอบ เมืองเชียงฮ่อน แขวงไชยบุรี ลาว
ที่มา : จากการวิเคราะห์

บ้านปางล่อใต้

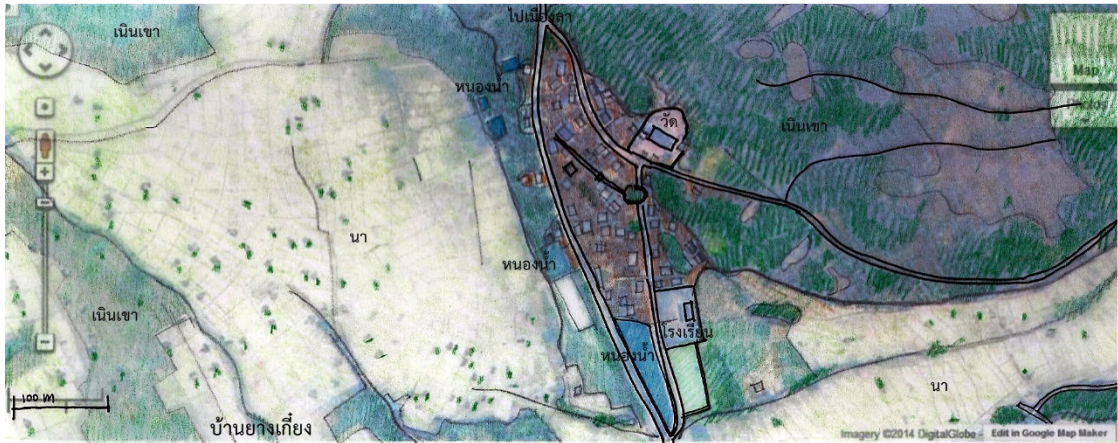

บ้านเพยลุง

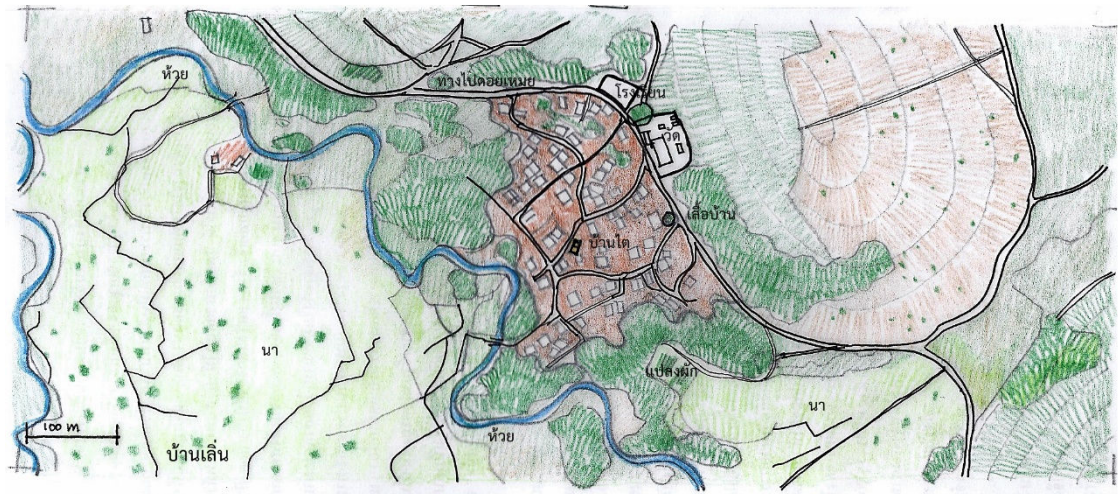

บ้านหนองเงิน

แผนที่ 4.2 ผังหมู่บ้านไตเมืองเชียงตุง รัฐฉาน เมียนมาร์
ที่มา : จากการวิเคราะห์

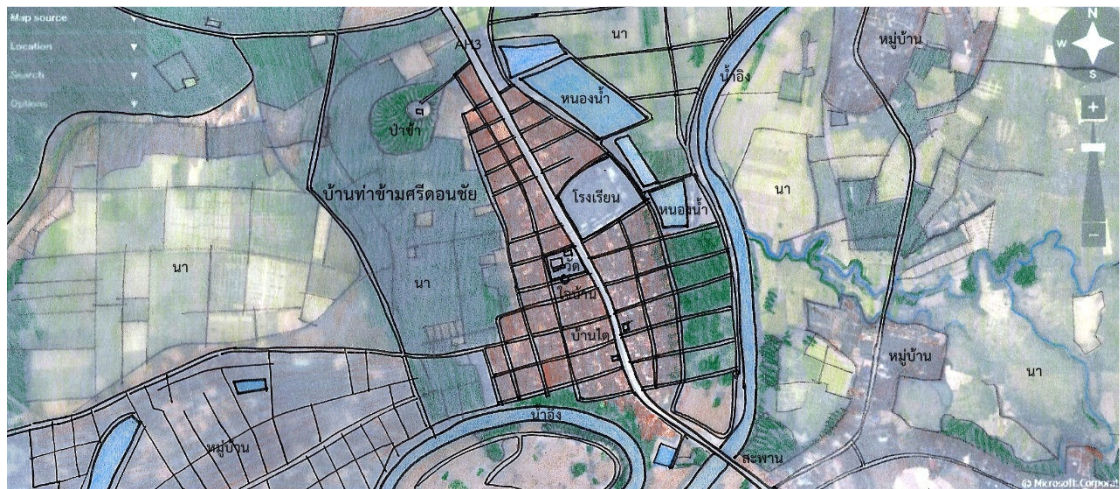

บ้านยางเกี๋ย

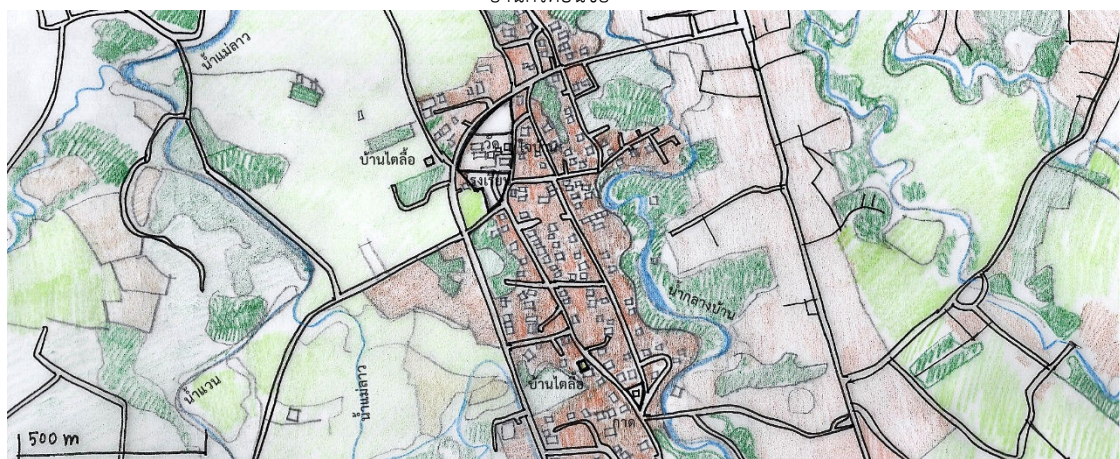

บ้านเลน

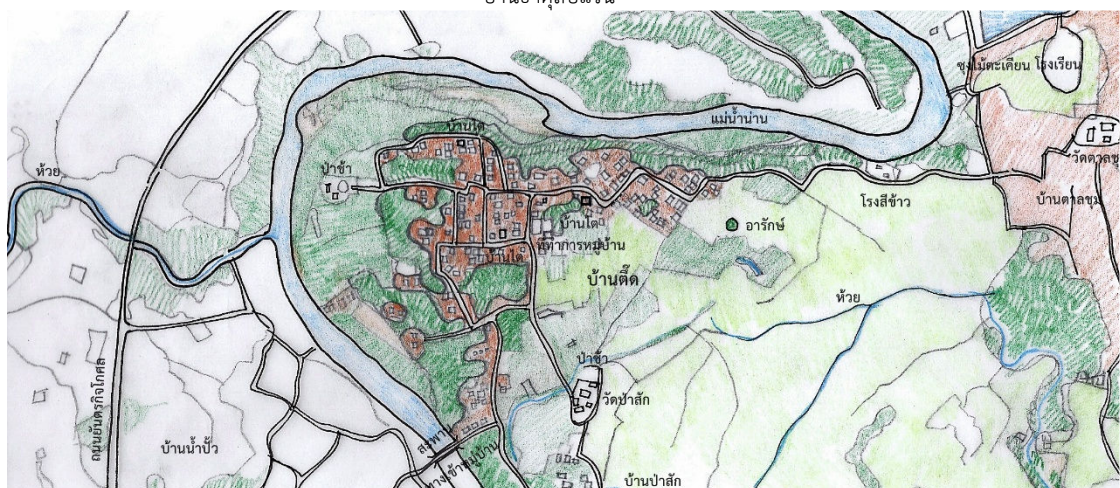
แผนที่ 4.2 ผังหมู่บ้านไตเมืองเชียงตุง รัฐฉาน เมียนมาร์ (ต่อ)
ที่มา : จากการวิเคราะห์

บ้านศรีดอนชัย

บ้านธาตุสบแวน

บ้านตัด

แผนที่ 4.3 ผังหมู่บ้านโต จ.เชียงราย จ.พะเยา จ.น่าน ไทย
ที่มา : จากการวิเคราะห์

4.6.2 ความสัมพันธ์เชิงกายภาพขององค์ประกอบชุมชน

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบชุมชน ในภาพรวมของหมู่บ้านไต่ 3 ประเทศ ได้ทำการวิเคราะห์โดยอ้างอิงและเปรียบเทียบความเป็นองค์ประกอบของหมู่บ้านไต่ กับผลการศึกษาของจุฬาลงกรณ์ (2537) เพื่อให้ทราบลักษณะร่วมของความเป็นองค์ประกอบของหมู่บ้านไต่ ลักษณะเฉพาะ หรือจุดเด่นของแต่ละหมู่บ้าน แต่ละประเทศ รวมทั้งหมู่บ้านไต่ที่ได้พัฒนาหรือปรับเปลี่ยนไปตามโลกแวดล้อมใหม่ที่อพยพไปตั้งถิ่นฐาน เพื่อนำผลการวิเคราะห์ไปสร้างเป็นเรื่องราวหรือองค์ความรู้ให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมหมู่บ้านได้รับรู้

ตารางที่ 4.1 การเปรียบเทียบองค์ประกอบชุมชน (เท่าที่สำรวจพบ)

ชื่อหมู่บ้าน	องค์ประกอบชุมชน														
	ภูเขา	แม่น้ำ ห้วย เหมือง หนองน้ำ	พื้นที่เกษตรกรรม	บ่อน้ำสาธารณะ	โรงเรียน	เสื่อบ้าน เหวด้า อารักษ์	วัด เสื่อวัด เหวด้าวัด	ช่วง ลาน พื้นที่สาธารณะ	โรงเรียน และสาธารณูปการ	ร้านค้าชุมชน	ตลาด	ร้านของที่ระลึก/สินค้าชุมชน	ที่พัก	บ้านที่เปิดให้ชม/บ้านจำลอง	ร้านอาหาร
ลาว															
บ.ม่วงดอนมูล	/	/	/	/			/	/	/						
บ.ห้วยเลา	/	/	/				/	/	/	/					
บ.ดอนเฟื่อง	/	/	/	/	/	/	/	/		/		/			
เมียนมาร์															
บ.ปางล้อยใต้	/	/	/		/	/	/	/		/		/			
บ.เพยลูง	/	/	/	/		/	/	/				/			
บ.หนองเงิน	/	/	/		/	/	/	/	/	/					
บ.ยางเกียง	/	/	/		/	/	/	/	/	/		/			
บ.เลิน	/	/	/			/	/	/	/	/					
ไทย															
บ้านศรีดอนชัย		/	/		/		/	/	/	/		/	/	/	/
บ้านธาตุสบแวน		/	/		/		/	/	/	/	/	/	/	/	/
บ้านต๊อด		/	/			/		/		/		/			

จากการเปรียบเทียบองค์ประกอบชุมชน ที่ได้นำองค์ประกอบทางภูมิประเทศ ได้แก่ ภูเขา , แม่น้ำ ห้วย เหมืองฝาย หนองน้ำ, พื้นที่เกษตรกรรม,บ่อน้ำสาธารณะ องค์ประกอบทางคติความเชื่อ ได้แก่ โรงเรียน, เสื่อบ้าน เหวด้า อารักษ์, วัด, เสื่อวัด เหวด้าวัด องค์ประกอบที่เป็นสาธารณูปการของหมู่บ้าน ได้แก่ โรงเรียน, ร้านค้าชุมชน, ตลาด, และองค์ประกอบที่รองรับนักท่องเที่ยวในการเที่ยวชมหมู่บ้าน ให้มีความสะดวก “ได้กิน ได้ซื้อ ได้พักอาศัย” ภายในชุมชน มาทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบ

เพื่อให้เกิดความเข้าใจองค์ประกอบชุมชนแต่ละแห่ง และเข้าใจศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมของแต่ละหมู่บ้าน

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบองค์ประกอบชุมชน (เท่าที่สำรวจพบในการศึกษาวิจัยครั้งนี้) พบว่า

- หมู่บ้านชาติพันธุ์ไทในลาว และเมียนมาร์ เป็นหมู่บ้านในดินแดนภูเขา ในขณะที่หมู่บ้านชาติพันธุ์ไทในไทยนั้น เป็นหมู่บ้านในที่ราบลุ่มแม่น้ำ ซึ่งความต่างในสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศนี้ มีผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมและการตั้งถิ่นฐานหมู่บ้าน
- ทุกหมู่บ้านมีวิถีชีวิตในสังคมเกษตรกรรม ที่ทำการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ทำงานหัตถกรรม เช่น ทอผ้า จักสาน ฯลฯ
- คติความเชื่อเรื่อง ใจบ้าน ซึ่งเป็นศูนย์กลางหมู่บ้านในการเริ่มตั้งถิ่นฐานนั้น ยังคงรักษาไว้ได้บางหมู่บ้าน องค์ประกอบชุมชนด้านคติความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผี เทวดา บรรพบุรุษส่วนใหญ่ยังคงมีให้เห็นเกือบทุกหมู่บ้าน
- ทุกหมู่บ้านมีวัด ยกเว้นบ้านดัด อ.เวียงสา จ.น่าน ที่เป็นหมู่บ้านใหม่ ขยายตัวออกมาจากหมู่บ้านเดิมและยังมีขนาดเล็กอยู่ จึงกลับไปใช้วัดเดิม
- ในวัดส่วนใหญ่ยังคงมี เลี้ยววัดหรือเทวาวัดรวมอยู่ด้วย ถือเป็นการยอมรับความเชื่อเดิมและผสมผสานให้เข้ากับความเชื่อในพุทธศาสนา
- ทุกหมู่บ้านมีพื้นที่สาธารณะประโยชน์สำหรับทำกิจกรรม ทั้ง “ช่วงวัด ช่วงหมู่บ้าน และช่วงบ้าน”
- มีโรงเรียนอยู่ในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนเด็กเล็ก เพื่อความสะดวกในการเดินทาง
- มีร้านค้าชุมชนภายในหมู่บ้าน ขายขนม อาหาร และสินค้าเบ็ดเตล็ดในชีวิตประจำวัน
- มีตลาดเพียงแห่งเดียวในที่บ้านธาตุสบแวน เป็น “กาดแลง” คือ ตลาดนัดเฉพาะตอนเย็น ที่หมู่บ้านอื่นไม่มี เพราะชาวบ้านมีความเป็นอยู่แบบพอเพียง ผลิตอาหารได้เองและไปใช้ตลาดภายนอกชุมชน
- ร้านขายของที่ระลึก หรือสินค้าชุมชน ส่วนใหญ่เป็นงานหัตถกรรมที่ชาวบ้านผลิตเพื่อขายและสินค้าทางการเกษตร มีทั้งตั้งเป็นร้านค้าและนำมาขายตรงกับนักท่องเที่ยว
- องค์ประกอบเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ได้แก่ ที่พัก บ้านที่เปิดให้ชมหรือบ้านจำลอง และร้านอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว มีเฉพาะ 2 หมู่บ้านในไทย ที่บ้านศรีดอนชัย และบ้านธาตุสบแวน

นอกจากการวิเคราะห์เชิงปริมาณขององค์ประกอบชุมชนแล้ว ถ้าจะพิจารณาในเชิงคุณภาพ จากที่ได้เข้าไปทำการสำรวจและศึกษาชุมชนเป้าหมายในพื้นที่ 3 ประเทศ พบว่า

- หมู่บ้านชาติพันธุ์ไต 3 หมู่บ้าน ในเมืองคอบ เมืองเชียงฮ่อน แขวงไชยบุรี ลาว ยังมีข้อจำกัดในการเดินทาง และสิ่งอำนวยความสะดวก สิ่งทั้งดงาม คือ ผู้คน วิถีชีวิต และสถาปัตยกรรมประเภทวัด ส่วนบ้านเป็นบ้านที่มีความเรียบง่าย
- หมู่บ้านชาติพันธุ์ไต 5 หมู่บ้าน ในเมืองเชียงตุง เมียนมาร์ เป็นกลุ่มหมู่บ้านที่มีความพร้อมมากที่สุดด้านการท่องเที่ยว เพราะมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี สถาปัตยกรรมทั้งวัดและบ้านมีความประณีต สวยงาม
- หมู่บ้านชาติพันธุ์ไต 3 หมู่บ้าน ในเชียงราย พะเยา น่าน ประเทศไทย มีความพร้อมด้านการจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ความเป็นคนไตยังมีอยู่ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรม แต่สถาปัตยกรรมทั้งวัดและบ้าน เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมและเหลือของแท้อยู่เพียงไม่กี่แห่ง จึงมีการสร้างจำลองขึ้นใหม่

เมื่อทำการพิจารณาองค์ประกอบที่บ่งบอกถึงความเป็นหมู่บ้านไตเชิงคุณภาพ ก็พบลักษณะร่วม และความมีเอกลักษณ์ในภาพรวม ดังนี้

องค์ประกอบชุมชน : ภูเขา แหล่งน้ำ

ทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านนิยมอาศัยอยู่ในที่ราบขนาดใหญ่ ล้อมรอบด้วยเทือกเขาอันอุดมสมบูรณ์ ด้วยป่าไม้ พื้นที่บางส่วนเป็นที่ราบลุ่มที่แม่น้ำสำคัญหลายสายมาบรรจบกัน ริมฝั่งแม่น้ำส่วนใหญ่เป็น หุบเขาแคบและสูงชัน มีป่าไผ่ปกคลุม หมู่บ้านกระจายอยู่ในดินแดนอันอุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำและ พืชพันธุ์ธรรมชาติ หมู่บ้านใดมักตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำ หรืออาจตั้งอยู่บนลาดเขาหรือเนินสูง เพื่อให้ได้ ที่ราบติดต่อกันเป็นผืนใหญ่สำหรับทำนา แต่หมู่บ้านบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ จะตั้งอยู่บนที่สันพนัง ธรรมชาติกลางทุ่งนา เพื่อความสะดวกในการเดินทางไปทำนา

ภูมิประเทศ เมืองในหุบเขา

ภูชี้ฟ้า

หมู่บ้าน

แม่น้ำ ลำห้วย

ภาพที่ 4.216 องค์ประกอบชุมชนประเภทภูเขาและแหล่งน้ำ
ที่มา : จากการสำรวจ

องค์ประกอบชุมชน : น้ำ

น้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่จำเป็นต้องมีอย่างเพียงพอในแต่ละหมู่บ้าน น้ำบาดาลเป็นแหล่งน้ำที่สะอาดและมีตลอดปี ทุกหมู่บ้านจึงมักมีบ่อน้ำ 2-3 แห่ง ชาวบ้านจะสร้างศาลาครอบบ่อน้ำไว้เพื่อป้องกันไม่ให้ฝุ่นผงหรือใบไม้ร่วงหล่นลงไป ที่ตั้งของบ่อน้ำมักอยู่ด้านหน้าหมู่บ้านใกล้ต้นไม้ใหญ่ น้อยแห่งที่จะพบบ่อน้ำอยู่หลังหมู่บ้าน ที่บ้านดอนเฟือง ได้เปลี่ยนวิธีการใช้น้ำโดยติดตั้งเครื่องสูบน้ำและเดินท่อน้ำจากบ่อน้ำสาธารณะไปยังบ้านของตน ส่วนหมู่บ้านในไทยทั้งหมดใช้น้ำประปา

การใช้น้ำเพื่อการอุปโภค บ้านเพยลูง

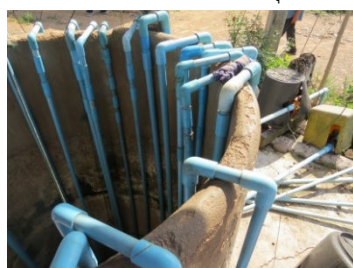

บ่อน้ำดื่ม บ้านม่วงดอนมูน

กักเก็บน้ำเพื่อการเกษตรกรรม

บ่อน้ำสาธารณะบ้านเพยลูง

บ่อน้ำสาธารณะ บ้านดอนเฟือง

บ่อน้ำทิ้ง

ภาพที่ 4.217 องค์ประกอบชุมชนประเภทน้ำ
ที่มา : จากการสำรวจ

องค์ประกอบชุมชน : พื้นที่เกษตรกรรม

เศรษฐกิจของหมู่บ้าน แต่ละบ้านทำนาเพื่อมีข้าวเป็นอาหารหลักที่เหลือจึงแบ่งขาย ปลุกพืชไร่วัวขาย ปลุกพืชสวน พืชผักสวนครัวไว้เพื่อเป็นอาหาร เลี้ยงสัตว์ไว้กินและไว้ใช้งาน

ภาพที่ 4.218 องค์ประกอบชุมชนประเภทพื้นที่เกษตรกรรม
ที่มา : จากการสำรวจ

องค์ประกอบชุมชน : คติความเชื่อดั้งเดิม นับถือผีและบรรพบุรุษ

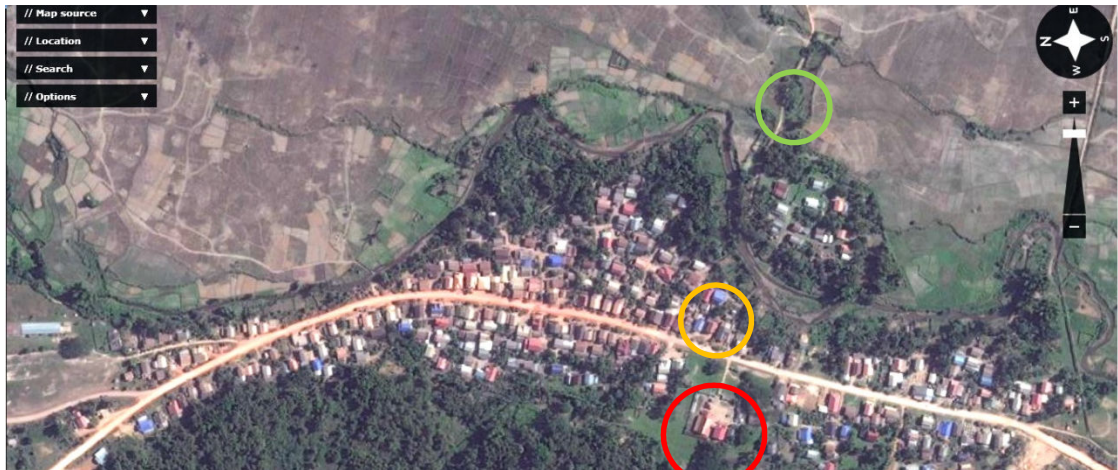
สังคมและคติความเชื่อ

สังคมชนชาติไทมีรูปแบบวิถีชีวิตที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ บรรพบุรุษได้นำเอาลักษณะทางธรรมชาติมาผสมกับอารมณ์ ความคิดและความมุ่งหวัง เพื่อหาคำตอบและอธิบายสิ่งลึกลับต่างๆ ระบบความเชื่อเป็นศาสนาแบบดั้งเดิมนับถือผีและบรรพบุรุษ ผสมผสานกับศาสนาพุทธ นิิกายหินยาน ตลอดจนลัทธิพราหมณ์ กลายเป็นแกนหลักในโลกทัศน์ของชนชาติไท ซึ่งแสดงออกเป็นรูปธรรมในการวางผังหมู่บ้านและการกำหนดรูปทรงบ้านเรือน

การนับถือผีและบรรพบุรุษ แสดงออกด้วยการบูชาธรรมชาติ การบวงสรวงเจ้าที่ เช่นไหว้บรรพบุรุษ ตลอดจนเชื่อถือไสยศาสตร์ พลังพิเศษที่บูชา ส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับการอยู่ดีกินดีของสังคมกิจกรรม เช่น ดวงอาทิตย์ สายฝน แม่น้ำ พุงนา ต้นไม้ ป่าไม้ ด้วยเชื่อว่าทั้งหมดเป็นที่สถิตของวิญญาณที่มีอิทธิพลเหนือมนุษย์ เทพองค์แรกในสังคมล่าสัตว์และหาพืช คือ พรานเทพ จากนั้นจึงมีเทพประจำป่า ภูเขา ต้นไม้ น้ำ พื้นดิน หมู่บ้าน(เสื่อบ้าน) และเมือง(เสื่อเมือง) เมื่อเข้าสู่สังคมเกษตรกรรม ประมาณ 5,000 ปีมาแล้ว ชาวไทเพาะปลูกข้าว ก่อนลงมือปลูกหรือเก็บเกี่ยวข้าว จะมีพิธีเช่นไหว้แม่พระธรณี แม่โพสพ ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ต้นไม้ได้ถ้าเชื่อว่ามีเทพสถิตอยู่ที่ห้ามตัดโค่น สิ่งสำคัญที่ทำให้สังคมรวมตัวกันได้อย่างเหนียวแน่นทั้งในระดับหมู่บ้านและเมือง เพราะให้การนับถือต่อบรรพบุรุษ โดยเฉพาะผู้ที่ประกอบความดี ผู้นำตามตำนาน หรือ ผู้ก่อตั้งหมู่บ้านจะได้รับการยกย่องและเช่นบูชาเหมือนเป็นเทพประจำหมู่บ้าน “เสื่อบ้าน” หากเป็นเมือง ก็จะมีเทพประจำเมือง “เสื่อเมือง” นอกจากนี้ชนชาติไอยังนับถือผีบรรพบุรุษประจำตระกูล “เทวดาชะกุล” ซึ่งจะมีการตั้งสถานที่บูชาไว้ในบ้านผู้อาวุโสสูงสุดของตระกูล

“**ใจบ้าน**” เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ที่ตั้งของใจบ้านมักจะถูกกำหนดเมื่อแรกตั้งหมู่บ้าน โดยยึดตามเส้นขอบที่ไฟศักดิ์สิทธิ์กำหนดเขตแดนหมู่บ้าน แต่เมื่อตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยจริง ใจบ้านอาจตั้งอยู่ริมหรือนอกหมู่บ้านก็ได้เพราะเขตแดนแต่แรกไฟกำหนดกว้างมาก ที่ใจบ้านมักมีต้นไม้ใหญ่ปลูกให้ร่มเงา หรืออาจมีก้อนหินขนาดใหญ่หรือฐานดินก่อขึ้น เพื่อกำหนดที่ตั้งไว้ บริเวณรอบๆใจบ้านยังใช้เป็นศูนย์รวมกิจกรรมของหมู่บ้าน ใจบ้านจึงเสมือนเป็นหัวใจของหมู่บ้าน ดังนั้นการทำลายหรือล่วงละเมิดถือเป็นการลบหลู่กันอย่างรุนแรง และยังเชื่อว่าใจบ้านสามารถส่งผลให้ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์อีกด้วย

ตัวอย่างการวางองค์ประกอบชุมชน ตามคติความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนาของบ้านดอนเฟื่อง แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของแนวแกนที่เชื่อมโยงใจบ้าน เลื้อยบ้าน และวัดเข้าด้วยกัน ในแนวแกนทิศเหนือ – ทิศใต้ ตัดกับแนวถนนหลักของหมู่บ้าน โดยมีใจบ้านอยู่กลางหมู่บ้าน มีวัดอยู่บนเนินกลางหมู่บ้าน และมีเลื้อยบ้านหรือเทวดาคุ้มครองหมู่บ้าน อยู่ที่ได้ร่มไม้ใหญ่ท้ายหมู่บ้าน

ตำแหน่งของวัด ใจบ้าน และเลื้อยบ้าน .

วัด

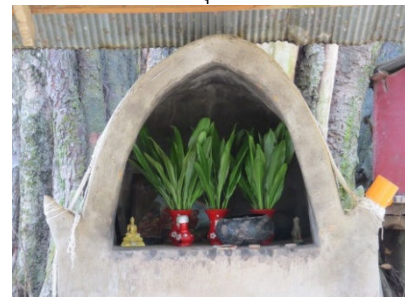
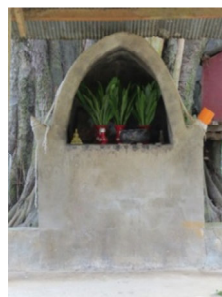
ใจบ้าน

เลื้อยบ้าน

ภาพที่ 4.219 องค์ประกอบที่เป็นคติความเชื่อของบ้านดอนเฟื่อง
ที่มา : จากการสำรวจ

ตัวอย่างองค์ประกอบชุมชนประเภทคติความเชื่อเรื่องผีของบ้านเพยลูง

ใจบ้าน ใต้ต้นไม้ใหญ่ด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน

ภาพที่ 4.220 องค์ประกอบชุมชนประเภทคติความเชื่อเรื่องผีของบ้านเพยลูง
ที่มา : จากการสำรวจ